

מהרי"ר דיסקין

מסכת סוטה

הגהות מגליון הגמרא מסכת סוטה
בכת"ק
של מרנא ורבנא רשכבה"ג
רבי יהושע ליב דיסקין זצוק"ל
אב"ד ק"ק בריסק וירושלים

עם
ביאורים ובירורים
בהבנת דבריו הק'

חידושי המהרי"ל דיסקין

על מסכת
סוטה

הגהות מגליון הגמרא מסכת סוטה
שנעתקו אות באות מכתב יד קדשו
של רבינו הגדול רשכבה"ג
גאון הגאונים קודש הקדשים

רבי משה יהושע יהודה ליב דיסקין זצוק"ל

אב"ד בריסק דליטא
ובאחרית ימיו האיר כעשרים שנה בירושלים עיה"ק

יוצאים לאור בפעם הראשונה מגליון הגמרא שלו

עם לקט חידו"ת מכת"ק,
משו"ת מהרי"ל דיסקין, ותורת האהל

עם ביאורים ובירורים בהבנת דבריו הק'

בחמלת ה' עלי

אליעזר דן בלאאמו"ר הגאון רבי אריה ליב שליט"א רלב"ג

ליקוואוד תשפ"ג

לפרטים נוספים אודות הספר
ניתן לפנות למו"ל:
אליעזר דן רלב"ג
59 Chicanos Drive
Lakewood N.J. 08701
USA
732.330.6653
MachonSofrim@gmail.com

כל הזכויות שמורות © All Rights Reserved

אין להעתיק או להדפיס שום חלק מהערות הגליון ומחידושי המהרי"ל
דיסקין שנעתקו מכת"ק בין לצורך מסחרי או פרסום בספר או לשום
צורך בלי רשות מפורשת מהמו"ל. השקעה ועבודה רבה נעשתה
בהעתקת ופענוח החידושים מכת"ק בבירורם ובליבונם
(עי' שו"ת הרמ"א סי' י' איסור גזל בזה)

יוסף שלו' אלישיב

ירושלים

בס"ד, אייר התשע"א

מודעת זאת מקדמת דנא רום תוקפו וגבורתו של הגאון
המפורסם רשכבה"ג מהרי"ל דיסקין זצוק"ל אשר האיר לארץ
ולדרים עליה, ואף גדולי עולם חרדו לקולו. ולכן הדפסת הגהות
שרשם על גליון הש"ס אינה זקוקה להסכמה ולא באתי אלא
לברך את המתעסקים בקדשים ה"ה הרה"ג אליעזר דן רלבג
שליט"א שזכות פעולתו להוצאת תורתו של הגה"ק תעמוד לו.

בברכת התורה

מכתב שקיבלנו עבור החידושים מגליון הש"ס שעומד לצאת לאור עולם
אשר מקצתם מופיעים בכרך זה עמ"ס סוטה

דברים אחדים

ישמחו הלומדים וירננו השוקדים בהעלותינו לראשונה על מכבש הדפוס הערות מסכת סוטה מאת מרנא ורבנא של כל בני הגולה אותו גאון הגאונים קודש הקדשים רבינו המהרי"ל דיסקין זצוק"ל. חידושים אלו פוענחו ונעתקו בחרדת קודש מעצם כתב יד קדשו של רבינו, מה שרשם על גליון הגמרות ש"ס דפוס סלאוויטא, שבהם למד ורשם הערותיו וציוניו על הגליון בבקיאות עצומה ובעומק הפשט, החל בק"ק שקלאב בשנת תרל"ב ואח"כ בבריסק, ואף העבירם אתו לירושלים עיה"ק. גמרות אלו שבהם קבע רבינו את לימודו כל השנים, היו טמונים וספונים ואף שמורים רבות בשנים מאז פטירת רבינו בשנת תרנ"ח, וברוך שמסר תורתו לשומרים, שבמשך כשלושה יובלות השתמרו כל ההגהות במילואם. ודבר פלא ראינו שאפילו חורי התולעים שהצטברו במשך השנים לא נגעו בכתב יד קדשו, ובמקומות מסויימים נמצאים ממש מסביב לכתב היד ואינם נוגעים בו, בבחינת 'לא שלטה בו רימה'.

ברוך שזכינו משך השנים להתעסק בקדשים עד כמה שידינו מגעת, בבירור וליבון מקחו של צדיק קדוש זה, אשר בהם טמונים עומק וסתרי הבנת הסוגיות כפי דרכו של רבינו, ולהביאם לאור עולם לתאוות לב כל מבקשי השם, אוהבי כל הגה וטיפת דיו קודש שיצא מרבינו. וכפי שפעם השיב הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בספר שלמת חיים (ח"ב סי' קטו) בענין דיוק מלשוננו של המהרי"ל דיסקין "מדברי רבינו זללה"ה כל מה שיכול לדייק הוא הלכתא". וכן דרכו של רבינו בהערות וציונים אלו בגליון הגמרות לקצר מאוד, וכפי שידוע גם בכל כתביו, שהיה אמן המקצר. וחידושי רבינו זצ"ל הם כפטיש יפוצץ סלע, כל כמה שממשמשים בהם יותר, מוצאים בה יותר עומק לפנים מעומק. וכן דרכו בציונים אלו, ע"פ רוב רשם רבינו רק המילים "עיי' בסוגיא זו וזו במסכת פלונית". אמנם בציונים אלו טמונים מרגליות עמוקות בבקיאות וחריפות עצומה, ואחר העיון בעומק שתי הסוגיות אפשר אולי להבין התחלת כוונתו. לפעמים הציון הוא הערה חזקה על הסוגיא, ולפעמים הוא ישוב למה שיש להעיר על הסוגיא בלי שהביא רבינו מה שיש להעיר, ולפעמים הציון בא ליישב קושיית המפרשים, בלי שהביא רבינו קושיתם. וכמובן אין בידינו לרדת כלל אף לתחילת דעתו וכ"ש לסוף דעתו. רק השתדלנו כמיטב יכולתנו לציין הסוגיא שהאיר. לפעמים השארנו הדברים כמו שהיא בלי ביאור ובירור, ולפעמים ניסינו לברר ולבאר מה שנראה לדעתנו הקלושה עומק כוונתו ברמיזתו המקוצרת. מובן מאילוי שכל מה שכתבנו היא רק בדרך אפשר, ומרוחקים אנו כמזרח למערב להכרת אף קרסולי רגליו של רבינו, והעבודה והעמל כאן היא בבחינת תן לחכם ויחכם עוד להגדיל תורה ולהאדירה.

חשיבות מיוחדת להערות אלו מצאנו גם בין כתבי בנו של רבינו הגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין זצוק"ל. כשהגיע לארה"ק בשנת תרס"ט התחיל בעבודת פענוח והעתקת הערות אלו מעל הגליון, עצם דבר זה מראה על חשיבות חידושים אלו בעיני בנו, ועל רצונו העז שישתמרו ההגהות. בידינו גם העתקתו של הגאון רבי יצחק ירוחם זצ"ל על ארבע מסכתות הראשונות מהש"ס (ברכות, פאה, שביעית, ועירובין). בהעתקתו נוכחנו לראות איך שדקדק להעתיק כל הגה"ה של רבינו ואף תיקון ציורי רש"י בריש עירובין. כמו כן ידוע שפעם ראה הגרי"ד סאלאוויצק זצ"ל בן מרן הגרי"ז זצ"ל הערה אחת מגליון גמרות אלו (זה היה בגליון מסכת בכורות דף יב:), ומשך כמה ימים התעסק בהערה אחת של רבינו בשיעורו המפורסם בירושלים עיה"ק.

דברים אחדים

מלבד הערות אלו מגליון מסכת סוטה, גם ליקטנו כמה הערות רבינו משאר מסכתות הש"ס שקשורים למסכת סוטה, והצגנו אותם על הדף בציון בסוף מאיפה היא לקוחה. וכן להשלמת הענין השתדלנו להעתיק כמה חידו"ת קצרים משאר כתבי רבינו, משו"ת מהרי"ל דיסקין ותורת האהל השייכים למסכת סוטה, וגם כמה דברים מכת"ק שתחת ידינו, וכמה דברים מכתבי אא"ז הגאון הגדול רבי אליעזר דן רלב"ג זצ"ל מה ששמע מפה קדשו של רבינו השייכים למסכת סוטה. כל אלו מופיעים במקומם על הדף וצוין מאיפה הם לקוחים. (בסוף הספר גם העתקנו תשובה מכתבי אא"ז זצ"ל מה ששמע מפה קדשו של רבינו השייכת לסוגיא דאלו נאמרין בכל לשון - סוטה דף לב). ועל אף שאין המלאכה מושלמת בכל אלו כראוי, ובפרט שלא העתקנו המערכות הגדולות ותקנות העגונות שכתבם רבינו בתשובותיו השייכים לעניני אישות וסוטה בשלמותם (כגון משו"ת מהרי"ל ד פסקים סימן לז ועוד), שבהם נראית ומודעת בכל הארץ רוב חילו ועוצם גבורתו של רבינו המהרי"ל דיסקין זצוק"ל במלחמתה של תורה. מכל מקום מה שהוצג כאן, וכן הערות הגליון מכת"ק שכתבם דרך לימודו (ויתכן אף כתבם כולו מזכרוננו, וכפי שהוכחנו כמה פעמים משך עבודתינו עיין להלן דף כא: ודף מב), ואף שאין הדברים המובאים כאן מייצגים עוצם גדלו ותפארתו של רבינו כלל, והם כטיפה בים מעוצם גאונותו, מכל מקום ובעז"ה גם במתכונת זה ובפרט כשהם בפונדק אחד יאירו בהם עינינו ובאורו נראה אור, ויהיו לתועלת הלומדים והמעיינים, ולחובבי תורת רבינו זצוק"ל.

זכינו שהגאון הגדול רבי שאול אלתר שליט"א, ראש ישיבת גור בירושלים עיה"ק, לקח מזמנו היקר ועבר על עבודתנו בבירור הערות רבינו שבגליון, ואף רשם כמה וכמה הערות מאירות עינים המופיעים בשולי העמוד מתחת להערותינו על שמו. כמו כן עלי להודות לידידי הרה"ג ר' גרשון אילוביץ שליט"א מבני ברק שגם שם עינו הבדולח ועבר על החיבור וכמה מדבריו הבאתי בפנים הספר בגליון ההערות על שמו, תשוח"ח לו.

הנני להודות מקרב ליבי להורי היקרים שליט"א, אאמו"ר שליט"א כבר משחר ילדותי הדריכני בדרך אבותנו, וכל מה שקשור בהוצאת מרגניתא טבא זו תמיד עומד לימיני בעצה ותושיה, יתן ה' שיזכה ביחד עם אמי מורתי שתחי' עוד רבות בשנים להיות לנו למורה דרך לראות ולרוות נחת וברכה מכל יוצ"ח.

וכן עלי להודות לאחי יקירי איש המעש והחסד הר"ר גבריאל רלב"ג שיחי' שלקח על עצמו הוצאת הספר לאור עולם, ושיתף עמו גם בן גיסי היקר איש המעש והחסד הר"ר שניאור טענענעבויס שיחי', שבשותפות לקחו על עצמם הוצאת הספר לאור עולם. זכות רבינו הקדוש זצוק"ל יעמוד להם בזה ובבא לראות ולרוות נחת דקדושה מכל יוצ"ח היקרים ולהצלחה מרובה בכל מעשה ידיהם.

כצאתי אפרוש כפי אל ה' שזכות רבינו המהרי"ל ד יעמוד לנו ולזרענו שלא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו עד עולם, ועל ידי לימוד ועמל בתורת רבינו יהיו שפתותיו דובבות בקבר, כמאמרם ביבמות צ"ו. וזכות רבינו בגנזי מרומים יעמוד לכל ההוגים בתורתו ושלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו מעתה ועד עולם אכ"ר.

כ"ה אדר תשפ"ג

יום פטירת דודי זקיני הגאון הקדוש רבי בנימין דיסקין זצוקללה"ה - אבי רבינו זצוק"ל

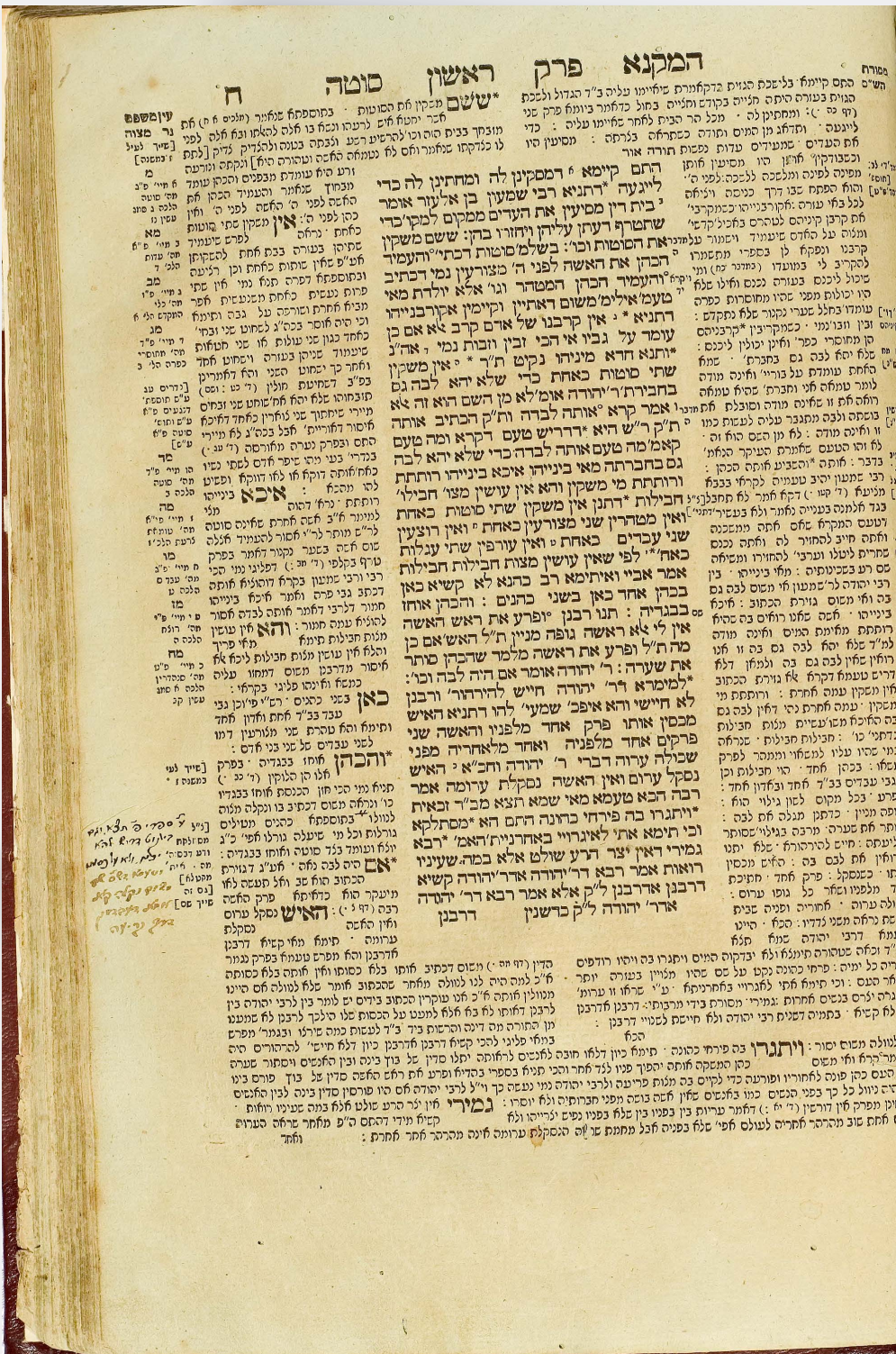
אליעזר דן בלאאמו"ר הגאון רבי אריה ליב שליט"א רלב"ג

תוכן הענינים

דף ב:	חילוק בין קינוי סוטה בזמן הבית לבזמן הזה	א
דף ג:	יחוד פחות מכדי ביאה	ב
דף ו:	שריפת מנחת סוטה שבאו עדים שנממאה	ג
דף ד:	קידוש כלי במנחת סוטה במקום עדים	ד
דף ז:	דין יחוד בדרך כשאינו הולך לשמרה	ה
דף ח:	אין עושין מצות חבילות חבילות	ו
דף ט:	האם מותר להזכיר 'שם שמים' בדרך לימודו	זא
דף יג:	קיום מצוות בנין המקדש לעתיד לבוא על שם גומרה	יג
דף כ:	נתינת מגילת סוטה לתינוק	יח
דף כד:	בענין קינוי דמעוברת ומינקת, ובדין כהן שקידש במזיד מינקת תוך כ"ד חודש אי חייב לגרשה	כב
דף כה:	בענין מתי מהני מחילת הקינוי לאחר סתירה	כו
דף כז:	נתינת שדות ללוויים בעריהם	כט
דף כח:	האם אשת איש שזינתה מותרת לבעל שני	ל
דף כח:	בהא דילפינן ספק מומאה ברה"י מסוטה	ל
דף לא:	שבועה בנטיילת כתובה במאמין לעד אחד שנסתרה אחר הקינוי דצריך לגרשה	לו
דף לב:	בדין שבועות העדות בכל לשון, ובתרגום בספק ברכות	לח
דף לו:	במה שכבש יוסף יצרו זכה שהקריב קרבנו בשבת	מה
דף לט:	מצוות תקיעה בחצוצרות במקדש בר"ה היכא דחביבי יהבא דעתיהו ושמעיה, וענין הזכרתם בתפילה בזמן הזה	מז
דף מג:	בדין מעוברת ומינקת דאין חוזרין עליה מעורכי המלחמה	נה
דף מד:	חיוב נשים בפרשת זכור מה"ת	נח
דף מה:	במדידת עגלה ערופה לעיר הקרובה ובדין רוב וקרוב	ס
<p>תשובה בענין הרהור כדיבור והא דנאמרין בכל לשון (סוטה לב.).....עא</p> <p>מכת"י אא"ז חג"ר אליעזר דן רלב"ג זצ"ל דברים אשר יצאו מפ"ק של רבינו המהריל"ד זצ"ל</p>		

כשנת תמוז ה'א וקתה וקזעה ורע לפ"ק

שער גמרא מסכת סוטה של רבינו המהרי"ל דיסקין זצוק"ל

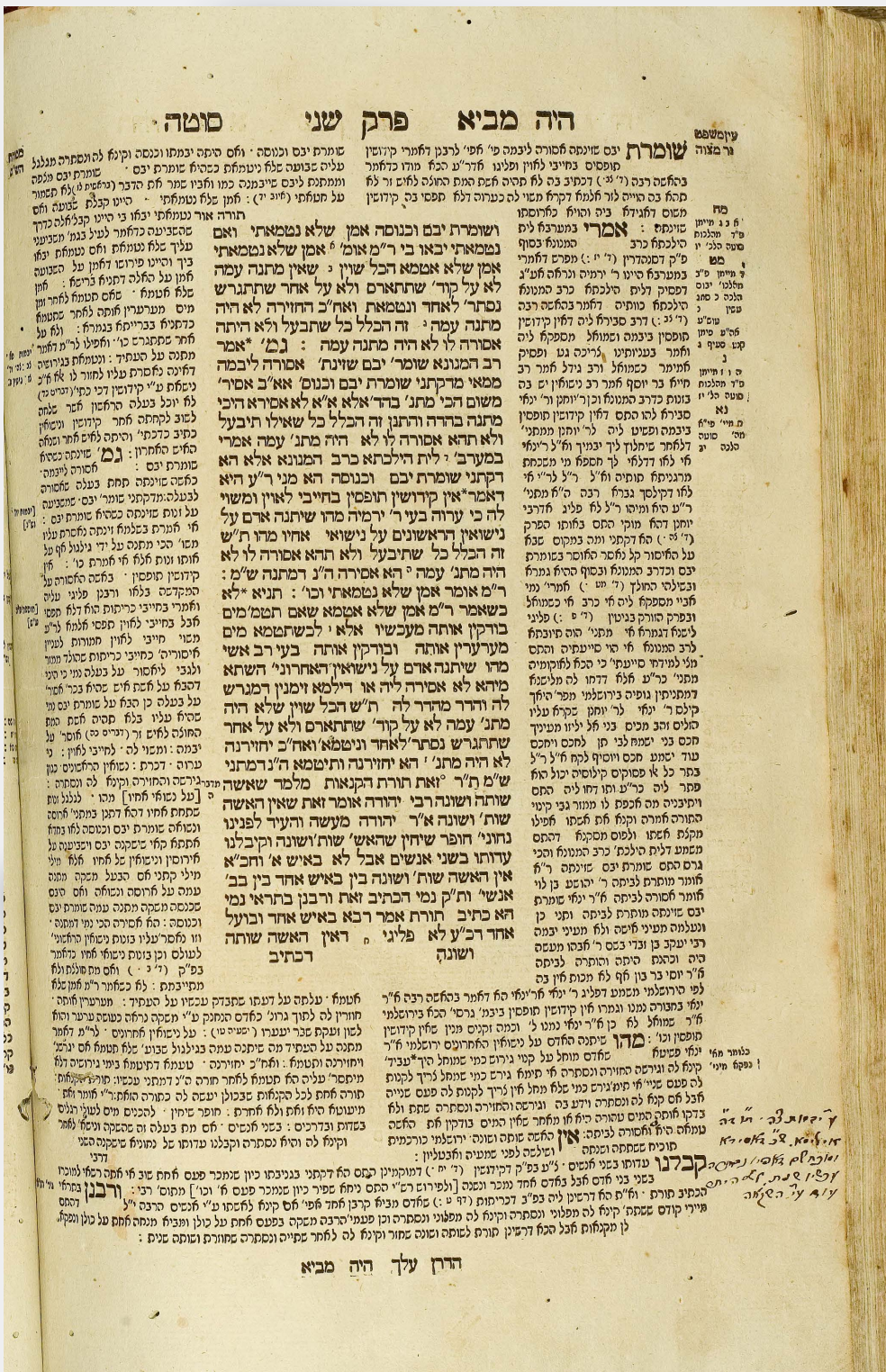
המקנא פרק ראשון סומה ח

התם קיימא בלשכת הגזית בדקאמרת שאיינו עליה צ"ד הגדול ולשכת
הגזית בעזרה היתה חליה בקודש וחליה בחול כדאמר ביומא פרק שני
(דף נה ע"ב) ומתקין לה מכל הר היות לאחר שאיינו עליה כדי
לייבשה ויהאגון מן המים ויהיה כשארית בלשכת : מסעין היו
את העדרים שמעידים עדות נשטת חוריה אור

התם קיימא רמסמין לה ומחזיקין לה כרי
לייבשה רתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר
בית דין מפיין את העדרים ממקום למקום כרי
שחמץ רעתן עליהן ויחזרו בהן ששם משקין
הבן את האשה לפני ה' מצורעין נמי דכתיב
העמיר והעמיר הבן הממחר וגו' אלא וילדת מאי
מעמ' אילי' משום דאיתין וקיימין אקרבנייהו
רתניא * אין קרבנו של אדם קרב לא אם כן
עומד על גביו אהבי זבין וזבתו נמי * אה"נ
ותנא חרד מיניהו נקיש ח"ר * אין משקין
שתי סמיות כאחת כרי שלא יא לא נגם
בבבירת ר' יהודה אומ' לא מן השם הוא זה לא
ת"ר ר"ש היא דרדריש מעם דקרא ומה מעם
קאמ' מה מעם אותה לברה כרי שלא יא לא נגם
גם בבבירת מאי בנייהו איכא בנייהו רותת
ורותת מן משקין ורא אין עושין מצו' חבילות
ואין מפרין שני מצורעין כאחת * ואין רוצין
שני עבדים כאחת * ואין עורפין שתי עבדות
כאח' * לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות
אמר אבי ואיתימא רב כהנא לא קשיא כאן
בכרן אחד כאן בשני כהנים : והבן אהו
בבבירה : תנו רבנן יפרע את ראש האשה
אין לי יא ראשה גופה מניין ח"ל האש' אם כן
מה ח"ל ופרע את ראשה מלמד שדברן סתור
את שער' ר' יהודה אומר אם היה לבה וכי :
*** למימרא דר' יהודה חייש להירדור' ורבנן**
לא חייש והא איב' שמעי' להו דתניא האיש
מכסין אותו פרק אחד מלפניו וראשה שני
פרקים אחד מלפניה ואחר מלאחריה מפני
שכילה עורה דרבי ר' יהודה חב"א : האיש
נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה אמר
רבה הכא מעמא מאי שמא תצא מב' * ובאית
ויתגרו בה פרחי כרונה התם הא * מסתלקא
וכי תימא אתי לאגרוי באחרניית' האמ' * רבא
גמירי דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו
רואות אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה קשיא
דרבנן אדרבנן ל"ק אלא אמר רבא דר' יהודה
אדר' יהודה ל"ק כדשנין ררבנן

התם קיימא בלשכת הגזית בדקאמרת שאיינו עליה צ"ד הגדול ולשכת הגזית בעזרה היתה חליה בקודש וחליה בחול כדאמר ביומא פרק שני (דף נה ע"ב) ומתקין לה מכל הר היות לאחר שאיינו עליה כדי לייבשה ויהאגון מן המים ויהיה כשארית בלשכת : מסעין היו את העדרים שמעידים עדות נשטת חוריה אור

כת"ק של רבינו המהרי"ל דיסקין זצוק"ל בגליון הגמרא רבינו הוסיף כאן על הערתו מתקופה אחרת כפי הנראה מן העש השונה

כת"ק רבינו המהר"ל דיסקין זצוק"ל - להלן דף יח:

הערות והגהות רבינו המהרי"ל דיסקין וצוק"ל (מכתי"ק)

מגליון גמרא מסכת סוטה (דפוס סלאוויטא)
ולקט חידו"ת מכתי"ק, משו"ת מהרי"ל דיסקין, ומתורת האהל עמ"ס סוטה

פרק המקנא

דף ב:

(חילוק בין קינוי סוטה בזמן הבית לבזמן הזה)

סוטה ב: א"ר חנינא מסורא לא לימא איניש לאיתתיה בזמן הזה לא תיסתרי בהדי פלוני דילמא קי"ל כרבי יוסי בר' יהודה דאמר קינוי על פי עצמו ומסתתרא וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם.

ע"י הגרע"א במשניות (סוטה פ"א מ"א) הק' דאפילו בזמן הבית לא הי' תקנה כשמקנא בינו לבין עצמו^א, והחלקת מחוקק באה"ע סי' קטו (ס"ק לד) הרגיש בזה.

וי"ל דכשמקנא שלא כהוגן אולי א"צ כלל לשמוע לו, לכן בזמן הבית דהו"מ לקנא בפני ב', דאפי' אי אקרי דמסתתרה יש לה תקנה, אינה שומעת לו כשמקנא בינו לבין עצמו, [ואף דהברירה בידו שלא להשקותה, מ"מ הא יצטרך ליתן לה כתובה], משא"כ בזמן הזה דליכא כלל מי סוטה, קינויו קינוי אפי' בינו לבין עצמו.

א. בתוס' יו"ט (סוטה א, א) כתב "ואכתי קשיא לי אמאי אמרינן בגמ' בזמן הזה, הרי אפילו בזמן שביהמ"ק קיים יש לחוש שמא תסתיר ע"פ עד אחד, או שהוא יראה הסתירה ותאסור עליו שלא יוכל להשקותה כדאמרן, וכיון שיש לחוש לדר"י בר' יהודה לא לימא כו' דלמא מסתתרא ע"פ עצמו או ע"פ עד אחד ולא יוכל להשקותה. אבל נ"ל דבזמן שיש מי המרים למ"ד רשות וכ"ש למ"ד חובה, הואיל ואפשר שיכול להיות שתסתיר ע"פ שנים ואז יועיל הקינוי שלפניו להשקותה, לפיכך לא נמנענו מן החובה או לא נאסר עליו הרשות, אף על פי שאפשר שאם תסתיר ע"פ עצמו או ע"פ עד אחד שתאסר עליו עולמית, משא"כ בזמן הזה שאי אפשר שתשוב להתירה אסרו לקנאות כלל".

וע"ז הקשה הגרע"א "עדיין קשה הא באמת ההלכה כר"י, אלא דראוי לחוש לדברי ר"י בר"י, וא"כ אף בזמן מי המרים ואף אם תסתיר, הא הבי"ד לא ישקו אותה כיון דההלכה דבעי' שגם הקינוי ע"פ שנים, ולא תהא לה תקנה, וצריך עיון".

עוד י"ל דקינוי בטעות לאו כלום הוא, [דנהי דודאי גם מי שאינו יודע כלל דין הסוטה אפ"ה קינוי אוסר, דאל"כ למ"ד אסור לקנאות לא הו"ל לכתוב כל הפרשה, מ"מ טעות אחר ודאי דמבטל הקינוי], וא"כ בזמן הבית לא איצטרכינן לעצה טובה זו, דהא אח"כ כי אתי להשקותה והב"ד לא ירצו [משום דלא פסיקא כר"י בר' יהודה] יתבטל הקינוי, דאף דס"ד שאין זה קינוי, מ"מ הא אסיק אדעתיה ג"כ שאפי' אי חשיב קינוי יש לה תקנה בשתי'.

עוד י"ל דר"ח ס"ל כמ"ד^ב דמצי מחיל גם אחר סתירה, א"כ אין חשש בקינוי כלל דהא מצי מחיל, אבל בזמן הזה שאין מי סוטה והוי כנגמר דינו לאיסור שוב לא מצי מחיל^ג, וכמ"ש הר"מ^ד גבי בן סורר ומורה דאחר שנגמר דינו אינו יכול למחול לו. אלא דתי' זה אינו מספיק על הטור^ה שהעתיק ג"כ בלשון זה, והא אנן קי"ל דאחר סתירה אינו מחול.

(תורת האהל)

דף ד.

(יחוד פחות מכדי ביאה)

סוטה ד. "וכמה שיעור סתירה כדי טומאה כדי ביאה כדי העראה כדי הקפת דקל דברי רבי ישמעאל ר"א אומר כדי מזיגת הכוס וכו' ר"ע אומר כדי לגומעה"

לענין יחוד אף פחות מכדי ביאה אסור, לבד דזה הוה חצי שיעור^א, אף גם א"כ אח"כ ימלך עוד על חצי שיעור, דוק. [וזה י"ל דתלי בכונתו האמיתית]. אבל בפשוט, דאנו חוששין שיבעול, ושוב ישתהה שם, ומאי נפ"מ הרי סיפק בידו.

ב. סוטה כה, א.

ג. רבינו אזיל לשיטתיה כפי מה שחידש להלן (דף כה). דלא מהני מחילה אחר סתירה באופן דליכא שתיה.

ד. הל' ממרים ז, ח.

ה. אבהע"ז סי' קעח.

ו. רמב"ם הל' סוטה א, ז. שו"ע אהע"ז קעח יב.

ז. רבינו נקיט דשייך דין חצי שיעור גם בשאר איסורים, ולא דוקא מידי דאכילה או מצוות אכילה, ועי' בזה בשאגת אריה (סי' ק') ובברכי יוסף (סי' תפ"ב), ובשו"ת חכם צבי (סי' פ"ו).

חידושי דף ד. - ו: המהרי"ל דיסקין ג

ולענין יוצא ונכנס, נראה דלא מהני כאן, וכש"ס כתובות (כו, א) לבעול יש פנאי דתקיף וכו'. וראיה משלשה בדרך דחיישינן שילך לנקביו. ור"א הוכיח מכתובות (כו, ב) דנכנסת בסוף בניו, ע"ש.

(קונטרס אחרון סימן ה אות רו)

דף ד.

גמ' אמר רב * כל הצא על אשת איש אפי' הקנהו להקצ"ה שמים וארץ כאברהם אבינו דכתיב ציה הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם

נ.ב. ע' הגי' ברש"י^ח

דף ו.

רש"י ד"ה צאסור לה צא"ד לא כ"ש שנתאסרה נשואי הראשון

נ.ב. כשנתאסרה^ט

דף ו:

(שריפת מנחת סוטה שבאו עדים שנטמאה)

סוטה ו: "מתלב רב ואלו שמנחותיהן נשרפות, האומרת טמאה אני ושבאו לה עדים שהיא טמאה, דאתו עדים אימת, אילימא מקמי דתקדוש תיפוק לחולין, אלא לבתר

ח. וברש"י כתב "ה"ג כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו כו' ל"ג כל הבא על אשת איש דלא משתעי קרא אלא בגסי הרוח".

וכן בהגהות הב"ח שלפנינו (שלא הודפסו בש"ס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו) הפנה כאן לגירסת רש"י.

ט. ובדפוס ראשון אכן גרסו כעין הגהת רבינו "שנתאסרו". ולפנינו בדפוס ווילנא "שנאסרו",

דקדוש, אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה, אלמא בת מקדש ומקרב היא, וכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש ומשום הכי מנחתה נשרפת".

משה"ק התוס' (ד"ה כי קדוש) מנזיר, י"ל דכאן רמיא עיקר חיובא דמנחה על הבעל, וכיון דהויא אז בת השקאה שפיר קדוש, משא"כ בנזיר דעיקר חיוב הקרבן על האשה, לכן כי מיפר לה אח"כ בטל ההקדש.

גם משה"ק מנאבד השור"א, י"ל דכאן לא פסיקא שיבואו העדים להעיד לכן לא חשיב טעות, ורק לענין דיני ממונות גבי פשרה קי"ל בחו"מ (סי' יב סעי' יד) דכל זמן שמוצא עדים מבטל הפשר, משא"כ הכא שכבר היתה ראוי' לשתות ולהבדק קודם שיבואו העדים, כל כה"ג מנ"ל דחשיב טעות.

ומשה"ק"ב שישאל על ההקדש, אם כונתם דזה גופי' חשיב פתח שלא ידע שיבואו עדים, י"ל דהא חשיב נולד, על עדים ששתקו עד כה ועתה יבואו ויעידו.
(תורת האהל)

(קידוש כלי במנחת סוטה במקום עדים)

סוטה ו: "מתביב רב מרי נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותפדה, משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף, קדש הקומץ ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא או עד שמתה היא הרי היא ככל המנחות ותשרף, קרב הקומץ ולא הספיק לאכול שירים עד שמת הוא או עד שמתה היא הרי היא ככל המנחות ותאכל, שעל הספק באת מתחילה כיפרה ספיקה והלכה לה".

תוס' ד"ה קרב"א. יל"ע דבשלמא לרב מרי ניחא, וכשהיו עדים קודם שנתקדשה

י. תוד"ה כי קדוש מעיקרא שפיר נשרפת הקשו "קשיא כיון דהוא היה מביא מנחתו עליה אמאי נשרפת, מאי שנא מהא דתנן בפרק ד' במסכת נזיר (כד, ב) האשה שנדרה בנזיר והפרישה את בהמתה בנזיר והיפר לה בעלה, אם שלו היתה הבהמה תצא ותרעה בעדר, ואם שלה היתה הבהמה חטאת תמות, ואע"ג דבשעת הקדש הות בת מקדש, דקי"ל דבעל מיגז גיז ואפ"ה אמר כיון דמשלו היתה תצא ותרעה בעדר דנפקא לחולין".

יא. ועוד שם בתוס' "ותנן נמי התם בפרק בית שמאי (נזיר לב, א) מי שנדר בנזיר והלך להביא בהמתו, אם עד שלא נגנבה בהמה נדר הרי הוא נזיר, ואם משנגנבה בהמה נדר אינו נזיר, והכי נמי הוו עדים בעולם קודם הקדש ולא אדעתא דהכי הקדיש".

יב. ועוד שם בתוס' "ועוד אמאי נשרפת, כיון דקי"ל כבית הלל דאמרי בפרק יש נוחלין (ב"ב קכ, ב) ובפרק ב"ש במסכת נזיר (לא, ב) דיש שאלה להקדש, למה אינו נשאל עליה ותצא לחולין".

יג. תוד"ה קרב הקומץ ולא הספיק כתבו "נראה דהוא הדין אם קרב הקומץ ובאו עדים שנטמא דאמר

בכלי, דממ"נ לאמת לא קדוש כלל, ולשמא יאמרו ליכא חששא שיסברו שקירב הקומץ כדין, אבל לאינך תי' והיינו שזינתה קודם הקטרה, עכ"פ הקטרה לא היתה מועלת כלל לבדקה שכבר יש עדים, ועי' רש"י רפ"ב"ד דאפילו למ"ד דשותה תחילה אפ"ה אין נבדקת עד ההקטרה, וא"כ הוי כלא הקטיר הקומץ.

ואולי כיון שלא היו העדים בעולם קודם ששתתה, המים בודקין אותה על זנות הקודם [דודאי לא מסתבר שיבדקו המים אזנות דהשתא, דהא לא קי"ל כר"מ^{טו} דמשיבצה אלהבא] ע"י הקטרת המנחה.

(תורת האהל)

דף ז.

(דין יחוד בדרך כשאינו הולך לשמרה)

סוטה דף ז. "מוליכה לב"ד שבאותו מקום ומוסרין לו שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך וכו' אבל בדרך עד דאיכא שלשה שמא יצטרך אחד מהן לנקביו ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה וכו' היינו טעמא דידעי לאתרויי ביה".

סימן כב סעיף ה^{טו}. עי' ב"ש ס"ק ט בשם רבינו ירוחם דכשאינו הולך לשמרה בשנים סגי^י. וקשה דא"כ מאי ס"ד דש"ס (סוטה ז, א) דמשו"ה הוא דאצרכו ב' ת"ח עמו, דהא התם נמי י"ל בשיצטרך אחד לנקביו ילך גם השני מאתה.

נמי כיפרה ספיקה, דהכי אמר בפרק בתרא דכריתות (כו, ב) גבי חטאת העוף הבא על הספק אם משמיצה דמו נודע לה שילדה אסורה אפילו בהנאה שעל הספק באת כיפרה ספיקה".

י. סוטה יד, ב ד"ה משקה.

טו. סוטה יח, ב.

טז. כתב הרמ"א שם "וי"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים אם הוא בעיר, וסתם אנשים כשרים הם, אבל אם הם פרוצים אפילו עם י' אסור, וכ"ז בעיר, אבל בשדה או בלילה אפילו בעיר בעינן שלשה".

יז. כתב הבית שמואל "אבל בשדה או בלילה - הטעם הוא בשדה שמא יצטרך אחד לנקביו ילך ממנה ותשאר היא עם אחד, וכתב בד"מ בשם רי"ו דוקא כשילכו עמה לשמור אותה, אז לא ילכו שניהם ממנה וישאר אחד עמה, אבל אם אין הולכים עמה לשמור מותר, דאם יצטרך אחד לנקביו ילך גם השני עמו ותשאר היא לבדה. אבל לא חיישינן שמא ישאר אחד עמה, דהא בכשרים איירי ולא יעבור במזיד".

ואולי ס"ל דכיון דמה"ת בעי והביא האיש וגו', מהדרינן כל מה דאפשר שלא יצטרך הבעל להיפרד ממנה, וא"כ חיישינן שמא יצטרך השומר לנקביו ויצטרך הבעל להיפרד ממנה.

אלא דלכאורה חשש זה בדבר דמהיכי תיתי הוא, הלא דכו"ע ניהוש לי' שמא יצטרך לנקביו, ואין ראיה מכאן לר' יודא (סוטה שם).

ואולי בלא דר"י הוה אמינא דאין זה יחוד כלל, דמסתפי כל שעתא שמא ישוב מצרכיו, ואם כן ליכא חששא כלל, דגם כשילך השומר והבעל יתיחד עמה לית לן בה.

(תורת האהל)

סוטה דף ז. רש"י ד"ה ידיעי לאתרווי ציה כתצו "ולומר לו מן המורה כשאין האיש מנוקה מעון וכו"

וביבמות דף יא: בתוד"ה מאי נסתרה נבעלה צא"ד וא"ת וכיון דלא כתיב לאו צקוטה ספק אמאי אמר צקוטה (דף ז. *) דאם צא עליה בעלה צדך לוקה וי"ל דלחומרא עשה הכתוב ספק כודאי. [וצמקורת הש"ס "ועי' תוס' סוטה כח. ד"ה מה ת"ל"]

נב. ע"ש ברש"י דלא פי' כך וע' לקמן סט. בתוס' י"ח
(כת"י רבינו מגליון כרך יבמות דף יא:)

יח. אינו ברור בכת"י אי ציון רבינו קאי על המסורת הש"ס, ואז מה שמציין "ע"ש ברש"י דלא פי' כך" הכוונה לרש"י בסוטה דף כח., או שהציון קאי על דברי התוס' כאן שכתבו דאם בא עליה בעלה בדרך לוקה, ולזה ציין דברש"י שם בסוטה דף ז ע"א לא משמע הכי, דהא פירש שם בד"ה ידיעי לאתרווי ביה "ולומר לו מן התורה כשאין האיש מנוקה מעון שבא עליה משנאסרה עליו אין המים בודקין את אשתו", ומשמע דאין ההתראה משום מלקות, ורק דמתרין אותו בכדי שלא ימחק שם השם לבטלה מפני שאין המים בודקין אותו.

ומה שציין רבינו לתוס' סט., ע"ש בתוד"ה כי תהיה דכתבו "וא"ת ולוקמא בסוטה שבא עליה בעלה בדרך דליכא אלא עשה דונטמאה". הרי דנקטו בתוס' דספק סוטה אין בה לאו רק עשה, ודלא כתוס' כאן. ובגלהש"ס של הגרע"א (שלא נדפס בדפוס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו) גם כן ציין כאן אדברי תוס' לעי' לקמן סט. תוד"ה כי תהיה).

וידועין דברי הגר"ח (וכ"ה בשערי יושר ש"א פ"י, הגרנ"ט יבמות סי' ו', קובץ הערות סי' י' אות כ"ד)

סוטה דף ז. תוד"ה כי היכי דידעי לאתרווי ציה כתבו "והכי אמרינן נמי צפ' אלו הן הגולין (מכות דף ט:) גבי גולין לעיר מקלט ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך, ודייק בגמרא מאי לאו דאתרו ציה דאי קטיל בר קטלא הוא, אלמא גבי התראה בעינן תלמידי חכמים".

ובמכות דף י: גמ' מוסרין לו שני ת"ח שמא יהרגנו בדרך וידצרו אליו מאי לאו * דמתרו ציה דאי קטיל בר קטלא הוא, לא כדחניא וידצרו אליו דצריס הראוים לו אומרים אל תנהג צו מנהג שופכי דמים, צשגגה צא מעשה לידו

נ.ב. ע' סוטה ז. בתוס' י"ט

(כת"י רבינו מגליון כרך מכות דף י:)

דף ז:

תוד"ה מה להלן צ"ד של ע"א צ"ד קשיא כיון דילפינן מוקן ממרא אית לך למימר גבי סוטה שהמקום גורם כמו גבי זקן ממרא ולכך היו מעלין אותה ללשכת הגזית א"כ פסקו המים המרים מיום שגלתה סנהדרין וישצה לה צחנות כדאמר צפרק היו צודקין (סנהדרין דף מא.) לפי שלא ראו לדון דיני נפשות לפי שהמקום גורם וצפרק צתרא דמכילתין (לקמן דף מז.) אמרינן דרצן יוחנן צן זכאי הפסיקן וקודם גלות סנהדרין אומר צפרק היו צודקין (שם מא.) דרצן יוחנן צן זכאי תלמיד יושב לפני רצו היה ולא מקרי רצן * ונראה דאיוס לא היה מעכב ואם לא היו מאיימין כלל אעפ"כ היתה שותה הילכך היתה נוהגת אפילו לאחר גלות

בדין עשה ספק כודאי, אם הוא משום דהוי כודאי נבעלה, וכן דעת תוס' ביבמות, או דלא הוי כודאי נבעלה רק דהוי מדין ספק, היינו שניתן עליה דיני אשת איש שזינתה, והיינו רק לענין פרשת סוטה אבל לא לענין לאו ומלקות, וכמשמעות רש"י הנ"ל בסוטה והתוס' לקמן.

יט. סוטה דף ז ע"א תוד"ה כי היכי דידעי לאתרווי ביה כתבו "והכי אמרינן נמי בפ' אלו הן הגולין (מכות דף ט:) גבי גולין לעיר מקלט ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך, ודייק בגמרא מאי לאו דאתרו ביה דאי קטיל בר קטלא הוא, אלמא גבי התראה בעינן תלמידי חכמים".

לכאורה רבינו מציין לדברי התוס' לשיטתם בסוטה שכתבו דההתראה כאן התראת העונש, ולזה בעינן שני ת"ח, ודלא כרש"י שם שכתב דההתראה לא הוי התראת העונש אלא שמודיעים לו הדין, וכמש"כ שם בד"ה דידעי לאתרווי ביה "ולומר לו מן התורה כשאין האיש מנוקה מעון שבא עליה משנאסרה עליו אין המים בודקין את אשתו".

נ.ב. ע' ע"ז ח: תוס' ד"ה אלא, ולמש"ש י"ל קו' תוס' באן וע' סנהדרין
לז: בתוס'כ

סוטה דף ז: בתוד"ה מה להלן צצית דין של שצעים ואחד כתבו "כיון דלפינן מזקן
ממרא אית לך למימר גצי סוטה שהמקום גורם כמו גצי זקן ממרא ולכך היו
מעלין אותה ללשכת הגזית א"כ פסקו המים המרים מיום שגלתה סנהדרין וישנה לה
בחנות כדאמר בפרק היו בודקין (סנהדרין דף מא.) לפי שלא רצו לדון דיני נפשות
לפי שהמקום גורם וכו' ונראה דאיוס לא היה מעכב ואם לא היו מאיימין כלל אעפ"כ
היתה שותה הלכך היתה נוהגת אפי' לאחר גלות".

ובעבודה זרה דף ח: בתוד"ה מלמד שהמקום גורם בא"ד דלגצי דיני נפשות לא איקרי
מקום אלא לשכת הגזית וכו' והיינו טעמא משום דצעינן סנהדרין סמוך
לשכינה וכו' ולפיכך * גלו וישנו בחנות אע"פ שחנות עכמו היה צהר הצית מ"מ לא
היה סמוך לשכינה כלשכת הגזית

נ.ב. ע' סנהדרין מא. ברש"י, וער"ה לא. ברש"י, וצ"ע
וע' סוטה ז: בתוס', ועתי"ט ספ"ק דמכותכא

(כת"י רבינו מגליון כרך עבודה זרה דף ח:)

כ. עבודה זרה דף ח ע"ב תוד"ה אלא שלא דנו דיני נפשות כתבו "וא"ת והא אמרינן בפרק אלו נערו
(כתובות דף ל. ושם) משחרב ביהמ"ק אע"פ שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא נתבטלו מי שנתחייב
סקילה כו' ואמאי נקט משחרב בהמ"ק והא אפי' מ' שנה בפני הבית לא דנו דיני נפשות, וי"ל דמ"מ
כשהיו רואין צורך שעה היו חוזרין אל הלשכה ודנין שם".

[ושם אדברי התוס' הנ"ל ציין רבינו בגליון "ועתוס' שם", והכוונה לתוס' כתובות דף ל ע"א ד"ה מיום
שחרב בית המקדש שכתבו "וא"ת אמאי לא נקט מ' שנה קודם שחרב ביהמ"ק וכו' שלא דנו דיני נפשות,
וי"ל דלפעמים לצורך שעה היו חוזרין וכו' ומשום דיני נפשות דרציחה לא היו חוזרין לעולם דעיקרם
לא גלו אלא משום רציחה וכו'"].

ובסנהדרין דף לז ע"ב בתוד"ה מיום שחרב בית המקדש כתבו "וא"ת והא אכתי הוי מצי למינקט מ'
שנה קודם חורבן הבית כדאמר' בפרק היו בודקין (דף מא.) שגלתה סנהדרין וישבה לה בחנות ואמר
שלא דנו דיני נפשות, וי"ל מ"מ כשהיו רואים צורך שעה היו חוזרין ללשכת הגזית וכו' ומשום רציחה
לא היו חוזרין וכו'".

וזהו כוונת רבינו, דלפי מה שכתבו שם יש ליישב קושיית התוס' כאן, דכיון דלצורך היו חוזרין,
ממילא מיושב קו' התוס' כאן אהא דקאמר שר' יוחנן בן זכאי הפסיקו, דעד אז אולי היו חוזרין לצורך
איום על סוטה.

כא. סנהדרין דף מא ע"א ברש"י ד"ה בחנות "מקום היה בירושלים וכן שמו".

ושם בד"ה אלא דיני נפשות כתב "שאינן דיני נפשות בכל מקום אלא בעוד שסנהדרי נוהגת בלשכת

דף ח.

תוד"ה והכהן אוחז צנגדיה צא"ד ונראה משום דכתיב צו ונקלה מנוה לנוולו*

נב. ע' ספרי פ' תצא, וגם בילקוט דריש להא יכנו ולא על כסותו, וטעמא דש"ס שם משום נקלה קאי אמאי דעבדינן דרך קריעה^{כב}

הגזית שנאמר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם וכיון דחזו דנפיש רוצחים ולא היו מספיקין לדון עמדו וגלו משם".

ובראש השנה דף לא ע"א ברש"י ד"ה מלשכת הגזית לחנויות כתב "חנויות עשו להם בהר הבית וישבו שם לומר שלא דנו דיני נפשות דחזו דנפיש רוצחים כדאמר' בסנהדרין (דף מא.) וכל הנך גליות דסנהדרין דבית שני קאמר ומסעות דשכינה בבית ראשון קאמר".

הרי לכאורה דסתרי שני הרש"י אהדדי, דבסנהדרין משמע דחנות היה מקום בירושלים שכך שמו, אמנם בר"ה משמע דהחנות היה בהר הבית, וכמ"ש התוס' כאן בע"ז. וכתב רבינו ע"ז "וצ"ע".

ובסוטה דף ז ע"ב בתוס' ד"ה מה להלן בשבעים ואחד כתבו "ותימה אמאי לא תני להו לסוטה וזקן ממרא בפ"ק דסנהדרין בהדי דהוי בב"ד של שבעים ואחד, וי"ל משום דגמר של סוטה וזקן ממרא לא היה בב"ד של שבעים ואחד".

ועוד שם בתוד"ה מה להלן בבית דין של שבעים ואחד כתבו "כיון דילפינן מזקן ממרא אית לך למימר גבי סוטה שהמקום גורם כמו גבי זקן ממרא ולכך היו מעלין אותה ללשכת הגזית א"כ פסקו המים המרים מיום שגלתה סנהדרין וישבה לה בחנות כדאמר בפרק היו בודקין (סנהדרין דף מא.) לפי שלא רצו לדון דיני נפשות לפי שהמקום גורם וכו' ונראה דאיום לא היה מעכב ואם לא היו מאיימין כלל אעפ"כ היתה שותה הלכך היתה נוהגת אפי' לאחר גלות".

ובתוי"ט ספ"ק דמכות משנה י' כתב "ובפ"ה דסנהדרין דף מ"א מפרש רש"י טעמא שנא' (דברים י"ז) וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם, ע"כ. ולא דק דההוא לענין המראתו דזקן ממרא כתיב וכו' ומנלן לדיני נפשות אחרינא אלא מועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא נפקא לן בפ"ק דע"ז דף ח מלמד שהמקום גורם וכו' אל נ"ל דהכי דריש לי' דכתיב ועשית וגו' ואם אינו ענין לזקן ממרא שכבר נאמר בו מקום תנהו ענין לכל שאר דיני נפשות לומר שהמקום גורם והשתא בדוקא נקט גמרא קרא דועשית, ושפיר קאמינא דשלא בדקדוק נקט רש"י קרא דוקמת".

כב. איתא בספרי (פרשת כי תצא פיסקא רפ"ו) אקרא (דברים כה, ב) ארבעים יכנו לא יוסיף "יכנו - ולא על הקרקע. יכנו - ולא על כסות".

וכן דריש בילקוט שמעוני (דברים, רמז תתקלח) "ארבעים יכנו - ולא על הקרקע. יכנו - ולא על כסותו".

ולכאורה דרשה זו היא דלא כמש"כ התוס' הכא, דבתוס' כאן למידין דחזן הכנסת אוחז בבגדיו של הנלקה ואם נקרעו נקרעו משום דכתיב בו "ונקלה" דמצוה לנוול, ולא מטעמא דדרשי' בספרי ובילקוט משום "יכנו ולא על כסותו".

ולזה כתב רבינו "וטעמא דש"ס שם משום ונקלה קאי אמאי דעבדינן דרך קריעה", היינו דלעולם לא פליגי, רק דרשת הספרי היא על עצם גילוי הבגד משום דכתיב יכנו ולא על כסותו, וטעמא דגמ' שם במכות דף כג ע"א דאיתא "מאי טעמא משום דבעינן ונקלה" קאי על התוספת דין דלא סגי בגילוי בגד לחוד אלא בעינן לגלותו דרך קריעה, היינו דרך בזיון משום דמצוה לנוול, ולעולם גם הספרי יודה לזה. וע"ע בדברי רבינו בתורת האהל (דף כח ע"ב- דף כט ע"א מדפי הספר) שכתב שם "חזן הכנסת אוחז

אין עושין מצות חבילות חבילות

סוטה דף ח. תוד"ה והא אין עושין מצות חבילות "תימה מאי פריך והלא אין עושין מצות חבילות ליכא אלא איסור מדרבנן משום דמיחזי עליה כמשא ואינהו פליגי בקראי"

ועוד נ"ל דרמז רמז לנו הרמב"ם באומרו 'מצות של תורה הן'^{כג}, דלכאורה ק' טובא אתי' הש"ס דאין לו שאני, למ"ש דהבדלה זו לכו"ע מדברי סופרים, ועכ"פ מיירי גם בגונא דהוי מדברי סופרים, או שיכול עדיין להתפלל ויהי' אז דברי סופרים, וגם בלא"ה דבר פשוט הוא דהצטרפות הכוס לבהמ"ז והבדלה מדברי סופרים הוא, ולמאי דמשמע משטחיות לשון הרמב"ם דהא דאין עושין מצות חבילות מה"ת הוא, וכדי ליישב קו' תוס' סוטה (ח, א ד"ה והא אין עושין), א"כ קשה איך נעשה צרה לבהמ"ז

בבגדו כו' קשה כמו דאפליג ר' יהודה בסיפא לחלק בין איש לאשה, למה לא נחלק גם כאן שלא לעשות באשה כן כדס"ל פ"ק דסוטה בהי' שיערה נאה, אף דמפורש בקרא ס"ל דעקרוהו משום הרהורא ע"ש בתוס'. וה"ה כאן אף דנימא דלאו משום נקלה לחוד אתינן עלה דפסקא דש"ס הסמוכה י"ל דקאי אהא דכופהו על העמוד. אך תוס' שם כתבו דגם קריעת כסות מהא נפיק, ועתוי"ט דרשת הספרי (ויל"פ דהתוס' נחתי לאיכות פעולת קריעה ופרימה דמשום בזיון הוא) דבקטלא הוא דס"ל שם דלא חיישינן להרהורא כיון דקטלינן לה, משא"כ כאן (וא"ל דהתם איכא רוב עם יותר דז"א דהא מסקינן דרך נשים מצוין לראותה לא אנשים) ולרבנן ניחא כאן דכיון דלא קטלינן לה עבדינן לה ונקלה. ועוד דשא"ה דכתבו התוס' בסנהדרין ובסוטה דלדידהו לא נתפרש בתורה איך לעשות באשה משא"כ לענין הכאה שתרגיש יותר בהסרת בגדה הוי בכלל עונשין דהוקשה אשה לאיש. אלא דהתורה בלשון זכר נאמרה. ובפרט דעיקר עונש מלקות כתוב בתורה גבי עדים זוממים דע"כ זכרים נינהו אבל לר"י קשי'. ונ"ל דכמש"כ המפרשים דלב"ש דס"ל אסור הוצאה ביו"ט ואפ"ה לא רצו חז"ל לעקור כל מצות שופר בשביל גזירתם כן נימא ג"כ דאם תאמר שלא יגלו כסותה א"כ אין לנו מלקות כלל. ויהי' הדין לפוטרה לגמרי ונמצא הכל נעקר וזה לא רצו חז"ל. משא"כ בסוטה דאפי' אם לא עבדי' פריעת ראשה מ"מ אין כל ההשקאה בטילה עי"כ ומאי דמתקיים עכ"פ באשה כעורה לא נחתי חז"ל לזה ונחשב להם כעקירת מצוה שלימה".

[גם יתכן דרבינו מסביר שלעולם פליגי הספרי והילקוט עם תוס' דהכא, ולעולם אין כאן תוספת דרשה של דרך בזיון, אלא יש כאן שני דרשות נפרדות שממעטין כסות, משום "יכנו" ומשום "ונקלה". והגם דלכאורה בגמ' מכות דרשינן בהדיא כדרשת התוס' משום דונקלה. על זה צ"ל שהגמ' מצד עצמה היא בעצם סתום על מאי קאי, רק התוס' מחדש דקאי על הא דעבדינן דרך קריעה, אבל הספרי בכלל לא ילמד דרשת הגמ' דונקלה דקאי על הא דעבדינן דרך קריעה, אלא קאי על שאר דברים השנויים שם במשנה, כגון הא ד"כופתין אותו", (או דהספרי והילקוט בכלל לא גרסו דרשת הגמ', וכדהובא שם בהגהות הב"ח גירסת הספרים דלגמרי מחקו האי דרשה דונקלה מהגמ'). אבל תוס' לעולם ילמד קושיית הגמ' "מאי טעמא משום ונקלה" דקאי על מאי דעבדינן דרך קריעה, וזה מה שחדשו התוס' בדין ונקלה, דמצד משמעות הגמ' עצמה היא סתום על מה קאי, ולזה כתב רבינו דלתוס' דוקא הוי "טעמא דש"ס שם משום ונקלה קאי אמאי דעבדינן דרך קריעה"].

כג. רמב"ם הלכות שבת (כט, יג) "ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד שמצות קידוש ומצות ברכת המזון שתי מצות של תורה הן", ובמ"מ שם "מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור".

[דעשה ד"ת היא] עשה אחרת בקשר כוס שעיקרו מדברי סופרים, ומה בכך דאין לו, יברך בלא כוס או יבדיל בלא כוס, ואיך אתי דברי סופרים ועקר ד"ת, [וקשר הכוס אמיץ הוא אף ליגע בד"ת, עמש"ל אות ד' במוסגר¹⁷]. ודוחק לומר דלתי' דאין לו שאני, נוקי באמת כשאכל שיעורא דרבנן, דא"כ הוי לי' לפרושי בש"ס בהדיא.

והעיקר כיון דעכ"פ מה"ת מצוה שני' לא הויא מצוה, א"כ לא עבר מן התורה על הא דאין עושין מצוות חבילות, וקעבר רק מדברי סופרים, ואתי עשה דדברי סופרים דכוס הבלה ובהמ"ז ודחי לאיסור זה, וכדקיי"ל בכל עשה ול"ת דדבריהם כמבואר בנזיר (כט, ב), ולזה בשני מצות של תורה והיין הוא מדברי סופרים, אף באין לו רק כוס אחת, מ"מ לא עבדינן ע"ג תרוייהו, וז"ש הרמב"ם דקידוש [בכה"ג דלא התפלל עדיין כדמירין] ובבהמ"ז לא יתכן בשום אופן אחד כסא.

ואתי שפיר קצת גם מה שהשמיט דין הש"ס דבאין לו שרי, דלא נפ"מ לידידי' בדינים המפורשים, [דבעינן אחרים מצוירים כגון באכל והתפלל וכדומה, אין דרכו של הרמב"ם לכתבם כנודע], דבהבדלה בלא"ה שרי, ובקידוש באמת לא יתכן. (שו"ת מהרי"ל דיסקין כתבים סימן יח אות ז)

דף ט:

(האם מותר להזכיר 'שם שמים' בדרך לימודו)

סוטה ט: "אביי אמר ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה"

במה שחקרו האחרונים אם מותר לומר שם¹⁸, והביאו ראיה מברכות (כב, א) דאמרינן בעל קרי וכו' לבד מאזכרות שבהן. וא"א הגאון נ"י¹⁹ הוסיף עוד דאף כשנצרך לו להענין מותר לומר שם, וראיה מהך דסוטה (ט, ב) בשמשון, דקאמרה

כד. שם בקונטרס אחרון סימן יח אות ד "ולא עוד אלא דנ"ל ברור דגם מש"כ הרמב"ם מצות של תורה הן, לאו בדוקא כתב כן, כי אם לקושטא דמילתא [דלו יהא דמהא ליכא לאקשוויי, כיון דעיקר קביעות מצות אלו על היין ודאי מדברי סופרים הוא, א"כ ליכא חבילות בד"ת, זה אינו, דב' מצות במעמד אחד נמי חבילות מיקרי (עי' מג"א או"ח סוף סי' קמ"ז, יא), ופשיטא דמה שנתחברו שניהם ע"י כוס אחד מצב אחד מיקרי עכ"פ, ויש להאריך בזה הרבה]."

כה. היינו דרך לימודו, עי' מג"א (או"ח רט"ו, ה) "גדול בשעה שלומד הברכות בגמרא אומר בלא הזכרת השם וכן משמע בפ' המשניות להרמב"ם בפרק הרואה, ובתוס' ר"פ הרואה".

כו. ה"ה מרנא ורבנא רשכבה"ג רבי בנימין דיסקין זצוק"ל.

ידעה בהאי צדיק דלא קא מפיק שם שמים לבטלה, וכי צדיק הוא וכל אפי שוין. ועוד דאף אם אמר האמת למה הזכיר השם, וע"כ דלצורך הענין מותר, אך לצורך שקר - אף דמ"מ מותר, מ"מ איהי לא חשדתו שיוציא שם שמים לבטלה, דוק, זה ראית אדוני אבי ביפויים שלי.

אך קצת קשה לי מהך דמכות (כג, ב) דקאמר שם שב"ד שלמטה הסכימו על שאלת שלום בשם, ופי' רש"י שם (ד"ה ושאלת, בלשון ראשון) דמותר לשאול בשם, ואין בזה משום מוציא שם שמים לבטלה. ואולי כיון דהיה אפשר בלא זה, למה צריך כל הענין ואף השם. אך דלס"ד רש"י, שלום גופיה שמו של הקב"ה, וא"כ אי אפשר בלא שם, והדרה קושיא לדוכתה למה צריך תקנה.

(קונטרס אחרון סימן ה אות קד)

דף י:

גמ' ויכר יהודה ויאמר לדקה ממני * היינו דאמר רב חנין בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקידש ש"ש צסתר זכה והוסיפו לו אות משמו של הקב"ה, יהודה שקדש ש"ש צפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה

נ.ב. לקמן לו: ע"ש^{כז}

כז. סוטה דף לו ע"ב "אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא, יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא וכו' יהודה מאי היא דתניא היה ר"מ אומר כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה וכו'".

היינו כוונת רבינו לציין דמימרא דרב חנן בר ביזנא הובא גם לקמן, רק ע"ש בגמ' ותראה דשם פרשוה בענין אחר, דכאן בגמ' הזכירו הטעם משום דכתיב "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני", ובגמ' שם דף לו ע"ב הובא טעמא אחרינא משום דבשעת קריעת ים סוף כשעמדו ישראל על הים קפץ נחשון לים תחילה.

(וכן ציינו בהגה' הב"ח ובגלהש"ס להגרע"א שלא הודפסו בש"ס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו).

דף יג:

(קיום מצוות בנין המקדש לעתיד לבוא על שם גומרה)

א"ר חמא בר חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו אין המצוה נקרא אלא על שם גומרה

בתפלת הרגלים הנוסח בקשה: "והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו". ואמר אדמו"ר (המהרי"ל דיסקין זצ"ל) להסביר מה ענין התפלה בתיקונו. ואמר, כי ידוע כי מצוה היא לנו לבנות בית הבחירה^{כח}. וגם זה ידוע, כי הבנין בית המקדש שלישי לעתיד יבא בנוי מן השמים, וכמו שכתב רש"י^{כט}.

ואם כן לכאורה יתבטל לנו הך מצות עשה של בנין בית הבחירה, ותיקשה למאן דאמר אין מצות בטלות לעתיד לבא (נדה סא ע"ב). ואפילו למאן דאמר מצות בטילות לעתיד לבא, מכל מקום בוודאי כל מה שנוכל לקיים גם אז בוודאי מה טוב, ולכל הפחות הוי כאינו מצווה ועושה, ואם כן למה יתבטל לנו הך מצות עשה.

מה יעשה הקב"ה? כשיביא בית המקדש בנוי, מכל מקום ישאר איזו דברים קטנים לתקן, כמו למשל מזבח שניפגם פסול^ל. ואם כן, אם ישאר איזה פגם ויתוקן על ידי אדם ישראל למטה, נקרא זה בנין בית המקדש^{לא} כיון שעל ידי זה המעשה יתכשר שיהא ראוי לעבודה. וכן במנורה, אם יחסר איזה דבר בהכפתורים ויוגמר על ידי אדם נקרא בכלל מצוות בנין בית הבחירה^{לב}. וכמו שמצינו גם עתה הניח הקב"ה כל

כח. כדכתיב (שמות כה, ח): "ועשו לי מקדש", והובא ברמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"א, ובספה"מ עשה כ.

כט. סוכה מא א' רש"י ד"ה אי נמי, והוא מקרא (שמות טו, יז): "מקדש ה' כוננו ידיך".

ל. מדות פ"ג מ"ד, והוא מקרא (דברים כז, ו): "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה'" וגו'.

לא. נקט רבינו כדעת הרמב"ם ולא כהרמב"ן. דעיין ברמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה ה"ו שמונה שם "המצות עשה לבנות בית לה" (הלכה א). וכתב שם בהלכה ה' "ואלו הן דברים שהן עיקר בבנין הבית", ובהלכה ו' שם מונה הכלים והמזבח, ומשמע כנ"ל דהכלים (והכשר הכלים כשהם נפגמים) נחשבים כחלק מבנין בית המקדש. אכן הרמב"ן בספר המצוות פליג עליו וס"ל דאין הכלים בכלל "ועשו לי מקדש", ע"ש.

לב. וכן מבואר בגמ' בבא בתרא נג ע"ב, ובא אחר והעמיד להן דלתות וכו', דהמעמיד דלתות בבית כאלו בנאה, וע"ש ברש"י דכתב דתחילת בנין אינו עיקר אלא גמרו. וכן מבואר בסוטה יג: "אין המצוה נקרא אלא על שם גומרה". ועיין בסידור הגר"א אשי ישראל בתפלת שלש רגלים בפירוש 'שיח יצחק' מהג"ר יצחק מאלצאן, שמביא ששמע בשם המהרי"ל דיסקין דעל פי זה מבואר הא דכתיב (איכה ב, ט): "טבעו בארץ שעריה", דנגזזו השערים בארץ, ולעתיד לבא כשיבא בנוי מן השמים, אזי יעמידו זקני ישראל את השערים הנגזזים, והמעמיד דלתות בבית כאלו בנאה, ועל ידי זה יתקיים "ושמחנו בתיקונו".

הדברים שיתוקן גמר התיקון על ידי אדם, וכדאיתא במדרש רבה (בראשית רבה יא, ו):
תורמוס צריך מיתוק וכו'. ועל כן גם באדם נשאר מצות מילה שיגמר בידי אדם,
ובזה נקרא האדם "תמים" (בראשית יז, א), כשנימול וניתקן על ידי אביו.

וזהו הבקשה: "והראנו בבנינו" - שתראינו בית המקדש כולו בנוי שיובא כן מן
השמים. "ושמחנו" - תשמח אותנו שיהא לנו חלק בהמצוה. במה? "בתיקונו" - במה
שהתיקון יהא על ידינו. וד"ל.

(ספר דמשק אליעזר (פרשת תרומה) מהג"ר אליעזר דן רלב"ג זצ"ל, מה
ששמע מפ"ק של רבינו המהרי"ל דיסקין זצ"ל)

פרק היה מביא

דף יד.

תוד"ה מציא את מנחתה צא"ד ונותן לתוך כלי שרת מניף ומגיש קומץ ומקטיר * ולא ידענו למה שינה התנא הסדר ואם סדר התנא דוקא או סדר הפרשה נ.ב. ע' לקמן יז: בתוס' לג

דף טו:

מתני' כשהוא מגזיה ונוטל עפר מתחתיה נ.ב. במשניות בויו וכשהוא, - נוטל חסר ואז"ל רש"י ד"ה לא שנו צא"ד רבנן דמתניתין דצעו *חדש ומכשרי ציטן נ.ב. חרש"ל

דף יז.

מתני' יתן ה' אותך לאלה ולשבויה * וצאו המים נ.ב. וגו' לד

לג. סוטה דף יז ע"ב תוד"ה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה כתבו "אבל סדר סוטה אינה נשנית על הסדר שהרי אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין כמו שפירשנו בראש הפרק, וסדר הפרשה עיקר, אבל סדר המשנה אפילו למצוה בעלמא לא, ולהכי לא אמר נמי התם דאמר זהו סדר תמיד לאפוקי ממצות חליצה אבל לאפוקי מסדר סוטה ליכא למימר דאפילו בדיעבד נמי לא". הרי חזינן דהגם דמספקא ליה להתוס' כאן אי סדר התנא דוקא או סדר הפרשה, אמנם בתוס' בדף יז ע"ב פשיטא לי' דסדר הפרשה עיקר.

לד. משניות סוטה (פ"ב מ"ב) "וכשהוא מגביהה נוטל עפר מתחתיה".

לה. היינו כלי "חרס".

לו. היינו המשך הפסוק (במדבר ה, כה) "בתוך עמך בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה".

דף יח.

בזוה דף יח. בתוס' ד"ה כתבה על שני דפין פסולה כתבו זא"ד "והרי הוא כמציאו משופר אחר ומדבקו לזה כדמנן דיצק שצרי שופרות פסול מפני שמתחלתו לא היטה צייתן צנת אחת וניכר התוספת ולא מהני חיבורו ודומה כאילו גט שכתבו על צ' דפין ותפרן יחד דפסול"

ובראש השנה דף כו. צ גמ' חדא דשופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות * ועוד מפני שהוא קרן

נב. בזה יח. בתוד"ה כתבה^{לז}

(כת"י רבינו מגליון כרך ראש השנה דף כו.)

בזוה דף יח. כתבה על שני דפין פסולה

ובמנחות דף לג. צ תוד"ה כתבה על שני דפין פסולה כתבו זא"ד אלא על צ' דפין צשתי תחיות קאמר * כי הריא דפ"צ דסוטה (דף חי.) דאמר צשני דפין פסולה

נב. ע' לעי' לב. תוד"ה דילמא^{לח}

(כת"י רבינו מגליון כרך מנחות דף לג.)

לז. סוטה דף יח ע"א תוד"ה כתבה על שני דפין פסולה כתבו "ופירש ר"י הא דאמר נמי בפ' ראוהו ב"ד (ר"ה כו.) לרבנן דאמרי קרן פרה פסול כיון דאית בה גילדי כשנים ושלש שופרות דמי, ואע"ג דמחברי, התם נמי דרכו להוסיף בכל שנה גלד אחד והרי הוא כמביאו משופר אחר ומדבקו לזה כדמנן דיבק שברי שופרות פסול מפני שמתחלתו לא היתה ברייתן בבת אחת וניכר התוספת ולא מהני חיבורו ודומה כאילו גט שכתבו על ב' דפין ותפרן יחד דפסול".

וכן ציין רע"א בגלהש"ס בר"ה (שלא הודפס עדיין בגמרא שהשתמש בו רבינו) לעיין שם בסוטה בתוס'.

היינו תוס' אלו בסוטה באים לבאר בדעת רבנן דפסלי שופר של פרה דהוי "כמביאו משופר אחר ומדבקו לזה וכו' וניכר התוספת וכו' ודומה כאילו גט שכתבו על ב' דפין ותפרן יחד דפסול". ומבואר דהוי כעין מראית עין מה שניכר הך תוספת והוי כאילו בא אחר ודבק, אע"ג שאליבא דאמת מתחילת ברייתו הוי אחת. ומסוגיין דידן מוכח דהך טעמא דשופר אחד הוי פסול דאורייתא ולא פסול דרבנן. דאל"כ הרי אין זה מדרכי הגמרא לומר קודם טעם דרבנן ואח"כ עוד טעם "ועוד מפני שהוא קרן" שהיא דאורייתא. (וגם מוכח כן מקושית הגמ' "והא תנא מפני שהוא קרן קאמר" דהיא פסול דאורייתא). הרי מבואר לפי"ז פסול דאורייתא של מראית עין. (וע"ע בזה בספר עמודי אור (סי' א') להג"ר יחיאל העליר זצ"ל אב"ד סובאלק מש"כ בזה ליישב בסוגיין ע"פ דברי תוס' אלו).

לח. מנחות דף לב ע"א תוד"ה דילמא להשלים כתבו "פירש בקונטרס שאם חסרה מזוזה שיטה אחת

דף יח:

תוד"ה מהו שימנה האדם על נישואין האחרונים זא"ד אצל אס קינא לה ונסתרה וידע
זה וגירסה והחזירה ונסתרה שמתה ולא צדקו אותה המים טהורה היא או
מאחר שאין המים צודקין את האשה טמאה היא * ואסורה לציתה

נ.ב. ע' יבמות צה. תוד"ה אילימא, שכ' דאסירא ומוכח שם דאפי'
נסתרה עכשיו שנית, ל"ל [לית לה] היתר עוד ע"י השקאה^{לט}

אי לאו דאין מורידין היו נוטלין שיטה אחת מס"ת ותופרין במזוזה, והא דאמרינן בירושלמי בפ"ק דמגילה
דתפילין ומזוזות אין נכתבין אלא על עור אחד, ההיא בשלא תפר העורות זה בזה".
וכוונת רבינו לכאורה לציין דיש מקור לדברי התוס' דהכא מדין הירושלמי שהובא בתוס' לעיל.

לט. יבמות דף צה ע"א תוד"ה אילימא בסוטה לבעל כתבו "פירוש כשבא עליה בעל אסורה לבעל
לעולם ששוב אין מים בודקין אותה, מאי איריא בבא עליה אפי' נתן לה גט ויחזור ויקדשנה ויכניסנה
לחופה, או אמר איני משקה, שוב אין יכול להשקותה, ואסורה לבעל לעולם".

הרי דמוכח מתוס' יבמות דכיון שנתגרשה שוב אין יכול להשקותה אפילו כשיחזירה, ומוכח עוד
משם דאף בנסתרה שנית לית לה היתר עוד ע"י השקאה, דאל"כ אמאי כתבו תוס' התם דאסורה לבעל
לעולם, הלא עדיין משכח"ל היתר לבעל, כשיקנא לה שנית ותסתר ותשתה, דיהיה זה בירור שהי'
מנוקה מעון גם קודם.

פרק היה נוטל

דף כ.

(נתינת מגילת סוטה לתינוק)

סוטה דף כ. "עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגזת"

גיטין דף ס, א במחלוקת אי כותבים מגילה לתינוק^נ, קשה דמשמע דמספקא לן אי שרי גם בלא טעמא דעת לעשות וגו', וקשה למה סתמו במשנה (סוטה כ, א) דבאומרת איני שותה מגילתה נגזת, ועי' רש"י שם (ד"ה מגילתה)^א, ואמאי, האי פרשה תיהוי לתינוק.

וצ"ל דלפי שנכתב בקדושה חיישינן טפי, ואולי י"ל לפי שאין כתוב בה פסוקים שלמים כי אם חצאי פסוקים לא חשיב פרשה, ואה"נ לר' יוסי לעיל (סוטה יז, א) דכותב הכל, ע"כ צריך לומר לדידי דאין כותבין לתינוק.

עוד יש לומר דאולי גניזת המגילה משום קלון הוא, שלא יאמרו זוהי המגילה שבבילה הודית סוטה פלונית. ואף דבפ' ד' מיתות (סנהדרין נה, ב) מספ"ל לש"ס בקלון לחוד, מ"מ י"ל דאין זה כי אם לענין אי קטלינן לבהמה משו"ה, אבל גניזה דכתבי קודש ודאי עבדינן משום קלון. ובאגדה (תנחומא אמור יא) אמרינן דאין סוטה שותה בכוס ששתתה חברתה.

(תורת האהל)

דף כ:

תוד"ה אצל תורה דסתמא כתיב הכי נמי דמחקינן צא"ד מיהו אהני נמי האי דלא כתב וכתב לה אע"ג דנכתבה לשום אשה אחרת דכשר לפוס דיחוי דרצ נחמן

זר ינחק א"כ האי דקאמר הכא התם וכתב לה אמר רחמנא

נ.ב. נ"ל דצ"ל וא"ת

מ. גיטין דף ס. "והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דאי אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך וכו' בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה וכו' כתנאי אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלים מותר, ר' יהודה אומר בבראשית עד דור המבול, בתורת כהנים עד ויהיה ביום השמיני".

מא. שכתב שם "מגילתה נגזת בצדי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינן ראויין לקרות בהן נגזזין שלא יתבזו".

חידושי דף כא: המהרי"ל דיסקין יט

תוד"ה לא טמא מת אלא אפי' מת עלמו צא"ד ומת נמי אין לו טהרה צמקוה -
וצמקורת הש"ס "וע' תוספות מנחות לה: ד"ה אין*" נ.ב. ויש"נ^{מב}

תוד"ה ציעתותא מרפיא צא"ד צ"ש אומרים כל הנשים מתים זצ"ל
נ.ב. האנשים^{מג}

דף כא:

בומה דף כא: צתוס' ד"ה צן עזאי כתצו "הקהל את העם האנשים והנשים והטף
אנשים צאו ללמוד נשים לשמוע וכו' כדי שידעו לקיים מצוה וכו' אל ישרפו
ד"ת ולא ימסרו ד"ת לנשים".

וביובא דף סו: בגמ' שאלה אשה חכמה את ר' אליעזר* מאחר שמעשה העגל שוין
מפני מה אין מיתתן שוה
נ.ב. ע' בומה כב: בתוס'^{מד}

(כת"י רבינו מגליון כרך יומא דף סו:)

מב. שם נסמן במסורת הש"ס "ועי' תוס' נדה כח: ד"ה פרט".

מג. בגליון הש"ס להגרעק"א צ"ל (שלא הודפס עדיין בדפוס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו) גם הגיה
"צ"ל האנשים" כהגהת רבינו.

מד. רבינו ציין לסוטה דף כב ע"ב בתוס', אבל לכאורה הכוונה לסוטה דף כא ע"ב בתוד"ה בן עזאי
שצטט שם ירושלמי דסוטה שכתב "הקהל את העם האנשים והנשים והטף אנשים באו ללמוד נשים
לשמוע וכו' כדי שידעו לקיים מצוה וכו' מטרונה שאלה את ר' אלעזר מפני מה חטא במעשה העגל
והן מתין בה ג' מיתות, אמר לה אין אשה חכמה אלא בפלך, אמר לו הורקנוס בנו בשביל שלא להשיבה
דבר אחד מן התורה אבדת ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה, אל ישרפו ד"ת ולא ימסרו ד"ת
לנשים".

הרי דמבואר מתוס' למה דחה ר"א אותה האשה משום שלא ימסרו ד"ת לאשה. (ולא כדמשמע לכאו'
בגמ' כאן שהוא מטעם שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, כמו דאיתא מקודם בגמ', אלא צ"ל דכאן
בודאי שמע ר"א הטעם שאמרו בגמ' אח"כ, אלא דהטעם שלא רצה לומר הוא כנ"ל).

דף כב:

תוד"ה פרוש מאהבה פרוש מיראה זא"ד צירושלמי פרק הרואה עשה מאהבה ועשה מיראה * עשה מאהבה שאם זאת לשנוא דע שאתה אוהבו ואין אוהב שונא, עשה מיראה שאם זאת לזעוט דע שאתה ירא ואין ירא מצעט

נ.ב. ערע"ב פ"א דאבות מ' ג'מה

דף כג.

מתני' והאומר איני שותה וסעלה * אינו רוצה להשקותה

נ.ב. ע' יבמות צה. בתוס'מ

תוד"ה כל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות צקוה"ד וא"ת מאחר שיש לו חלק זה א"כ הוי"א לה מנחת שותפות ואומר צפ"ק דזבחים (דף ה:) הניח מנחה לשני בניו ומת קריצה ואין זה משום שותפות הא יש זה משום שותפות אינה קריצה משום דכתיב זה נפש והכי קמני צסיפרי זהדיא, וי"ל כיון דעיקר כפרה משום ידיה נפש קרינן זה דהא הניח מנחתו לשני בניו דמסיק התם דקניא להו אלמא משום * דמכפרי קרינא ציה נפש

נ.ב. נ"ל דצ"ל דמכפר עליה מקופיא

מה. ברע"ב פרק א דאבות משנה ג ד"ה ויהי מורא שמים עליכם כתב "אע"פ שאתה עובד מאהבה עבוד ג"כ מיראה, שהעובד מאהבה זריז במ"ע והעובד מיראה נזהר ממצות ל"ת, ונמצאת עבודתו שלמה, וכן אמרו חז"ל עבוד מאהבה עבוד מיראה, עבוד מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא, עבוד מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט".

ואולי כוונת רבינו לציין דחזינן מדברי הרע"ב ביאור עומק כוונת דברי הירושלמי, דהיינו עשה מאהבה ומיראה שקאי כלפי מצוות עשה ול"ת, ועי"כ נעשית עבודתו שלמה. [גם מצוין בזה שמה שהובא ברע"ב "בשם חז"ל" הם דברי הירושלמי שהובא בתוס' הכא].

מז. יבמות דף צה ע"א תוד"ה אילימא בסוטה לבעל כתבו "או אומר איני משקה שוב אין יכול להשקותה ואסורה לבעול לעולם, ותימה לרבינו יצחק דמנלן כשאומר איני רוצה להשקותה דשוב אין יכול להשקותה, ואמר רבינו יצחק שיש להוכיח קצת דכי אמר איני משקה קמני במתניתין בסוטה (כג.) בהדי הנהו דמנחותיהן נשרפות שאין ראויות עוד לשתות".

וכן ציין הגרעק"א בגלהש"ס כאן (שלא הודפס בש"ס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו).

חידושי דף כג: המהרי"ל דיסקין כא

דף כג:

תוד"ה בגניצתו ולא בגניצתה זא"ד ואמאי אינטריך לרצנן למילף מהעבד ולא אמה
העצריה דאינה נרלעת - וצמקורת הש"ס "שס טו."

נ.ב. יז:מ

מז. קידושין דף יז ע"ב "לכדתניא ואף לאמתך תעשה כן להעניק אתה אומר להעניק או אינו אלא
לרציעה כשהוא אומר ואם אמר יאמר העבד ולא אמה העבריה הרי רציעה אמור וכו'".
והגם דזה מוזכר גם בדף טו. כמו שציין בעל מסורהש"ס, אבל רבינו דקדק לתקנו לדף יז, דבדף טו.
זה גמ' ולא ברייתא. וגם מוכח דאין כוונת התוס' לשם דא"כ הו"ל להזכיר אידך דרשה שהוזכר שם,
ע"ש.

פרק ארוסה

דף כד.

(בענין קינוי דמעוברת ומינקת, ובדין כהן שקידש במזיד מינקת
תוך כ"ד חודש אי חייב לגרשה)

דף כד. מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה דברי ר"מ
וחכ"א יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן וכו' ושאר כל הנשים או שותות או
לא נוטלות כתובה" ובתוד"ה ושאר כל הנשים או שותות בא"ד ובכהן אפילו לרבנן
אינה שותה.

(א) עוד יש לצדד להיתר, לדעת הר"י דאורליינש (יבמות לו, ב, תוס' ד"ה ולא קתני)
[וכן דעת הר"מ (הל' גירושין יא, כד) המובא בשולחן ערוך (יג, י)] דבקידש לחוד לא
יוציא, דכלה בלא ברכה אסורה, וזהיר בה, והביא ראיה מסוטה (כד, א) דתני מתני'
דמעוברת ומניקה שותות, שיכול להפרישה, ופי' דמשום איסורא דסוטה פריש מינה
ואין צריך להוציא. והתוס' דחו ראיתו, דלהפרישה גירושין נמי משמע. והנה מה
שיש להרגיש על דבריהם מאילוני, דלרבנן אינה שותה אף שיכול לגרשה
ולהחזירה, כבר הרגיש המשנה למלך (הל' סוטה ב, י), ותירץ בתירוצו של התוספות
יום טוב (סוטה ד, ג) דכיון דפריה ורביה מצות עשה מן התורה היא, חמירא^{מח}. ותירוצו
זה דחוק, דהא חלוצה דרבנן, ואף על פי כן אינה שותה, ונצטרך להרכיב שני
תירוצים, דדברי סופרים שיכול להחזירה הוא דקיל, ואין לזה טעם. וגם התוספות
יום טוב לא אמרה כי אם ליישב למה לא חשבינן לבעל על ידי כן שאינו מנוקה
מעון, עיין שם היטב^{מט}. מה שאין כן לענין שתהיה חשובה על ידי כן ראויה לקיימה,
לא שמענו.

מח. במשנה למלך סוטה (ב, י) כתבו "ויש לדקדק דגבי מעוברת ומינקת חשיב אליבא דרבנן ראויה
לאישות משום דיכול לגרשה ולהמתין כ"ד חדש ואח"כ יחזירנה, והכא אמאי קאמרי דאינה ראויה
לאישות, הרי בידו לקיימה שישא אשה בת בנים. תירץ הרב תוי"ט דשאני מי שאין לו אשה ובנים
דטעמא הוא משום דמיפקד אפריה ורביה ולהחזיק מצוה מן התורה אסרו איילוניות והדומות, אבל
מעוברת ומניקה אינו אלא מפני חשש התינוק ולא הוי אלא תקנה בעלמא ולא החמירו בה, יע"ש
שהאריך קצת בזה".

מט. התוס' יו"ט (סוטה ד, ג) כתבו "וכי תימא הא רבנן אית להו הך סברא במעוברת ומאי שנא. נ"ל
דשאני דהא דאיילוניות איסוריהו משום דמיפקד אפריה ורביה ולהחזיק מצוה מן התורה אסורה, אבל
הא דמעוברת ומינקת לא גזרו להחזיק שום מצוה, אלא מפני חשש התינוק שמא תתעבר שנית בזמן
ההנקה [דמעוברת נמי להנקה קיימא] ותיעכר החלב והולד ימות, כי לא יתן לה הבעל להחיות הולד
בדבר אחר כמו שעושה בולד שלו אם תתעבר ויעכר החלב, כדאיתא בפ"ד דיבמות דף מב, ולא הוי זה
אלא כתקנה בעלמא, ולפיכך לא החמירו בה. וזהו שדקדק הרמב"ם לכתוב בפרק ב' מהל' סוטה עבר
ונשא מעוברת חבירו ומינקת חבירו הרי זו שותה שאין כאן עבירה, ע"כ. [ומאי קאמר שאין זו עבירה,

אולם בלאו הכי יש לתרץ קושיא זו, דשיטת התוס' דכל מידי דמחסר מעשה עד שתהא ראויה לקיימה, ואין הדבר בידם, לא מיקרי ראויה לקיימה. תדע, דסריס אדם שכתב רש"י (סוטה דף כו, א ד"ה קא משמע לן) דאינה ראויה לקיימה, ואטו לא משכחת לה שניקב בעטרה עצמה, דסתימה מחזירתו לכשרותו, כמבואר ביבמות (עו, א), [ודוחק לומר דרש"י לא בעי לפרושי סוגיית ש"ס בכי האי גוונא, דאם כן תהדר קושית ש"ס פשיטא, דסבירא ליה לרש"י דליכא לשנויי בכי האי גונא דסלקא דעתיה למימעטיה מקרא דמבלעדי אישך], אלא על כרחך כנ"ל, דכיון שמחוסר מעשה דלאו בידם, אסורה לקיימה מיקריא, והנך רפואות שנוכרו ביבמות שם אינן ברורות, ואם כן באיילונית שאסור להחזירה עד שישא אחרת, אינה ראויה לקיימה מיקריא, מה שאין כן מעוברת ומניקה, דבדידהו תליא לגרש ולהחזיר, שפיר מקריא ראויה לקיימה.

(ב) אך מכל מקום עצם הדין פלא מאד, שהרי התוס' כתבו בעצמם ריש פרק ארוסה (סוטה כד, א ד"ה ושאר) דאם הוא כהן אינה שותה, והיינו דאף שיכול לעבור במזיד, ולהשהותה כ"ד חודש, ושוב הותרה לו מכל מקום לעת עתה מיקריא אינה ראויה לקיימה, דאנן דנין שיעשה כתורה ויגרשנה, אם כן הדרא קושיא לדוכתה, דמעוברת ומניקה זו בקינוי הא נראית שלא לשתות, [כמבואר בירושלמי (סוטה פ"ד ה"ג) וספרי, דכל הדברים האלו, נדונים כמו שהיינו חושבים בעת הקינוי], דהא הוי דנין ליה שיגרשנה, וכיון דמגרש פקע קינוי דיליה, דקיימא לן גירש כמו שמחל, לפי שאין לו כח כלל לקנא לה אחר גירושין. וכי תימא דדנינן בעת הקינוי, שיהיה שהות על כל פנים שתסתר קודם שיגרשנה, זה אינו, דעל כל פנים בין הסתירה להשקאה ודאי איכא זמן רב, דהא צריך להעלותה לירושלים, ובודאי ראוי לדון שיגרשנה קודם, וממילא שוב לא תהיה בת השקאה אף כשיחזירנה שנית, שהרי שוב אין המים בודקין, כמבואר בתוס' יבמות (פה, ב ד"ה ולרבי מתאי, ודף צה, א ד"ה אי לימא), [ודוחק לומר דכשהוא מוכרח על פי דין לגרשה שאני], ואם כן לא נראית לשתיה כלל.

ואם תאמר שעל כל פנים יכול להחזירה ולקנאות לה, וכשתסתר ותשתה, אז יגלגל עליה על נישואין הראשונים, זה אינו, דבעיא הוא בירושלמי סוף פרק ב (הל' ו) דסוטה, הביאו התוס' שם (יח, ב ד"ה מהו). ועוד, דעל כל פנים על ידי קינוי זה אינה ראויה לשתות. ולא דמי למה שכתב החלקת מחוקק סוף סימן קטו (ס"ק לד) תקנה כי האי שיקנא לה שנית וישקנה, דשם ממה נפשך, אם קיימא לן כר' יוסי בר' יהודה

והרי עובר הוא על דברי חכמים שאסרו ליקח מעוברת כו', אבל ר"ל שאין כאן עבירה בערך העובר בענין איילונית כו' שהם גזירות ובכלל ושמרתם [את משמרת] עשו משמרת למשמרתי ואילו הך אינה אלא תקנה ומכל מקום אסור לעבור.

(סוטה ב, ב) דבינו לבין עצמו הוי קינוי, אם כן יכול להשקותה על קינוי ראשון, ואי לא קיימא לן כן, משקה אותה על קינוי שני ומגלגל ראשון, ואם שניהם קינויים על פי דין, הרי מביאין קרבן אחד על קינויים הרבה, והוא לא בא עליה בינתיים, ומנוקה הוא מעון. מה שאין כן לחשוב על ידי זה קינוי הראשון לקינוי, לפי שיכול להשקותה על ידי קינוי אחר ולגלגל עליה, זה ודאי לא מסתבר כלל, דהא גם בלא קינוי הראשון, היה יכול להשקותה על ידי קינוי אחר, ולגלגל עליה את הכל.

ג) ואין דרך, כי אם לומר דרק לענין ראויה לקיימה אזלינן בתר דינא, ולענין מה שיכול לגרשה ולהחזירה חשבינן לה ראויה לקיימה, אבל לענין נראית להשקאה לא אזלינן בתר דינא, וחשבינן גם מה שיכול לעבור על הדין לאפשריות. ועדיין צריך תבלין, דלמה צריך כלל במעוברת מניקה לטעמא דיכול לגרשה, ולכן בכהן אינו משקה, והלא במעוברת עצמה כתבו התוס' (סוטה דף כו, א ד"ה מעוברת) דממתינן בהשקאה עד שתלד, ומכל מקום נראית להשקאה חשבינן לה, ולמה לא נימא דנראית להשקות אחר שיעבור ולא יגרשנה עד אחר כ"ד חודש, ואז תהיה גם ראויה לקיימה, והרי כל עיקר מה שאינה ראויה לקיימה, אינו כי אם שיעכב את ההשקאה, ואז תהיה באמת ראויה לקיימה ולשתות. וצריך לומר, דרק במעוברת כתבו התוס' דמשקין אחר כך, ובמניקה אין הכי נמי דשותה מיד, ומיקרי ראויה לקיימה מה שיכול להחזירה, ובכהן אין משקין עתה, ואין הכי נמי בעברו כ"ד חודש ולא גירשה, משקין.

ואחר שבאנו למדה זו, יש לומר בפשוט, דאיסור דרבנן לפי שעה שיכולין לעבור עליו וחלף האיסור, מיקרי ראויה לקיימה, כמו שכתבו התוס' בגיטין (פר, א ד"ה ע"מ שתבעלי לפלוני) סוף העמוד, עיין שם, ולכן רק חלוצה שהוא איסור עולמית אף שהוא מדברי סופרים אינה שותה, אבל מעוברת ומניקה שותה, רק אם בעת השקאה עדיין באיסורה עומדת, למה נשקנה כיון שאינה ראויה לקיימה ואין בזה הטלת שלום, לכן נקיט במתני' טעם שיכול להחזירה, ומהניא ליה השקאה זו להכי שיוכל להחזירה, ובכהן אין משקין עתה, ואין הכי נמי אם עברו כבר כ"ד חודש, משקין. וסרה בזה גם קושית המשנה למלך מאיילונית שהבאנו באות א', דכיון שהוא איסור עולמי לא חשיב ראויה לקיימה. וגם תירוץ המשנה למלך גופיה יש לו פנים בהלכה לפי זה, דאיילונית גם משום שהוא איסור מן התורה לא חשיב ראויה לקיימה.

ד) ועל כל פנים לשיטה זו, עיקר הטעם למה הויא ראויה לקיימה ובת קינוי, חסר מן המשנה ואינו נזכר כי אם ברמז, דמחמת שיכול להחזיר משתמע ממילא שאינו איסור עולמי. ומי לא יודה דתירוץ השני כר"י דאורליינש מחוור יותר, דלדידיה מתני' כפשטא, ועצם ההיתר נקיט, דמשום סוטה סגי בהפרשה. ולא עוד אלא דמוכח דהפוסקים המתירין גם במעוברת ומניקה בבריחה, על כרחך סבירא להו כהר"י דאורליינש, דלהתוס' אדנקטה מתני' סימנא בעלמא, והטעם משום שיכול לעבור על

דברי סופרים לפי שעה, ועצם התועלת לפי שיכול להחזירה, תיפוק ליה דהאיכא תקנתא דהיתירא דבריחה, ולכאורה דחוק לומר דלהאי מאן דאמר באמת פירושא דלהפרישה דמשנתינו היינו בריחה. אבל להר"י דאורליינש ניחא, דמתני' באמת טעמא דהיתירא נקטה, דלא צריך בריחה כלל.

אבל כי דייקת, גם לר"י דאורליינש תיקשי דתהוי הך מתני' גם כן תיובתא למאן דאמר (סוטה כה, א) דבעל שמחל אחר סתירה נמי מחול, ונהי דמבואר בש"ס שם דסתם ביאה שבא הבעל עליה לא הויא מחילה, אכתי כיון שעל כל פנים ביד הבעל למחול, שוב לא הוי סייג לגביה ויצטרך להוציא, והדרא קושיא לדוכתא איך סמך במתני' אהפרשה. ונצטרך לומר, דהך מאן דאמר דמצי מחיל, סבירא ליה כהך מאן דאמר דמהני בריחה, ויעמיס באמת במשנתינו משום היתירא דבריחה, וכל עיקר ראית הר"י דאורליינש אינה כי אם ממאן דאמר דלא מהני בריחה, איך יפרש הוא משנתינו.

ואי דתיקשי, אם כן יאמרו הש"ס בסוטה שם, תסתיים דרבינא הוא מאן דאמר מחול, דאי רב אחא, הא איהו הוא דפליג ביבמות אבריחה, ותיקשי עליה משנתינו. זה אינו, דאין צריך הש"ס כלל לתסתיים, דבלאו הכי קיימא לן בחולין (צג, ב) דרבינא לקולא בכל התורה כולה, [ומאי דלית הלכתא כאן כוותיה כדכייל שם הש"ס דהלכה כמיקל, היינו משום דאיתותב בהדיא], ודמי למה שכתבו התוס' ריש מועד קטן (ג, ב ד"ה רבי אלעזר) בדבר המפורש לא אמור תסתיים. על כל פנים נראה לכאורה, דגם לר"י דאורליינש צריך לסבול דוחק זה, דלהפרישה היינו בריחה.¹

(שו"ת מהרי"ל דיסקין - פסקים סימן לז היתר שני אותיות א-ד)

דף כה.

גמ' איבעיא להו עוצרת על דת * ורנא נעל לקיימה מקיימה או אינו מקיימה

נ.ב. ע' כתובות עא. תוס' נא

נ. עיין להלן דף כה. שהבאנו תירוץ רבינו מאות ה על דברי התוס' שם.

נא. כתובות דף עא ע"א תוד"ה אימא רבי מאיר וכו' כתבו "דעד כאן לא קא מיבעיא לן בסוטה בפרק ארוסה (דף כה.) בעוברת על דת אם אסור לקיימה או לא, אבל פשיטא דמצוה לגרשה, וקאמר רבי מאיר אם הוא רוצה יכול לעכבה על ידי תקנה זו".

(בענין מתי מהני מחילת הקינוי לאחר סתירה)

דף כה. "איבעיא להו בעל שמחל על קינויו קינויו מחול או אינו מחול וכו' פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר קודם סתירה מחול לאחר סתירה אינו מחול וחד אמר לאחר סתירה נמי מחול"

ה) אך אי משום הא לא תברא, דנראה פשוט, דעד כאן לא מהני מחילה להך מאן דאמר, כי אם במקום ובזמן שקינויו קינוי ויכול להשקותה, דסבירא ליה, דכיון דחזינן דבקפידא דבעל תלה הכתוב מסתמא מהניא מחילתו לכל ההשקאה, ודמי למה שכתבו הפוסקים באבן העזר סימן קמג, דכשנתן גט על תנאי, שבידם לקיימו ולבטלו, יכולים שניהם לבטל גם הגט. או הוא על דרך אתי דיבור ומבטל דיבור, ועל דרך שכתבו התוס' שם ריש פרק ג' דקדושין (נט, ב ד"ה מיד) דתרומה שכבר נעשית תרומה אפי' על ידי מחשבה, הוי כמעשה, אבל מחשבת המורידה לטומאה [לס"ד דש"ס שם], כל זמן שלא נטמא לא הויא כמעשה. והוא הדין כאן, כל זמן שלא נאסרה עליו לחלוטין, שהרי יכולה לשתות, סבירא ליה דהוי כדיבור בעלמא, ואתי דיבורא דמחילה ומבטל לקינוי. אבל במקום שאין קינויו מועיל להשקות כלל, ודאי דאינו יכול גם למחול, ולכן לא אשתמטו לומר בחד דוכתא, דהני דלא שותות, להך מאן דאמר אית לה תקנתא לאישתרוי לבעלה.

וקצת יש להביא ראיה, ממה שאמרו בירושלמי ריש פרק ארוסה (פ"ד ה"א) דלא פליג בית שמאי ברישא, דלישקלי כתובה, לפי שהיא פשעה בעצמה. ולכאורה, עדיין כשמת הארוס תשקול פלגא לבית שמאי, דשטר העומד לגבות כגבוי דמי, דשמא היה הבעל מוחל לה, ונהי דלא שקלא כולה כי האי גוונא, כיון דכבר נפקע חזקתה [עיי' תוס' [סוטה] כה, א הנמשך לעמוד ב], מכל מקום פלגא מיהא תשקול. ואשכחנא כי האי גונא דאמדינן דעתו של מת סוף פרק נגמר הדין (סנהדרין מח, א), אלא על כרחך כנ"ל, כיון דארוסה לאו בת שתיה היא, לכולי עלמא לא מצי מחיל.

ומעתה גם במעוברת ומניקה אין חשש שימחול הקינוי, דכיון דאי מחיל שוב אינה ראויה לקיימה, ולאו בת שתיה היא, שוב לא מהני מחילתו כלל ותיאסר עליו באיסור סוטה דלאו בת שתיה, דוק. והדרינן לקמייתא, דלר"י דאורליינש נוכל לומר, דסבירא ליה לרבינא דבריחה לא מהני, והטעם דמשנתינו, רק משום איסורא דסוטה.

ו) אלא דמכל מקום קשיא לפירוש הר"י דאורליינש, דהא תיכף אחר ההשקאה אזיל ליה איסורא דסוטה, ושריא ליה, אם כן יתחייב אז לגרשה משום מעוברת ומניקה, אם כן הדר הויא לה אשה שאינה ראויה לקיימה, ובודאי אין סברא לומר דלא קפדינן רק על קודם ההשקאה. אך זה אינו, דנראה פשוט, דלדידיה גם לרבנן אין משקין אותה, כי אם אחר שיעברו הכ"ד חודש, [וכמו שכתבתי לעיל בשם התוס', במעוברת עצמו], ואז שריא באמת.

ואין להקשות לפי זה, אם כן למה למתני' כלל הך טעמא דלהפרישה, תיפוק ליה דבלאו הכי עבר הזמן. זה אינו, דאיצטריך לומר דקינני מעליא היא, ולא נימא כיון שמחויב עתה לגרשה לאו קינני הוא. ואף דעל כרחין צריך לומר כמו שכתב המשנה למלך לשיטה זו, דמה שיכול לקיימה ע"י הסתירה, מחשבא גם בשעת קינני ראוייה לקיימה, [דאם לא כן הדרא קושיא לדוכתא, דעל כל פנים בשעת קינני היה חייב עדיין לגרשה משום מעוברת ומניקה], ופשיטא דאין הטעם משום שבידה להסתר, דנהי [דהיא] עבדא איסורא, אחריני מי עבדי איסורא, וסתירה של אחר קינני לכולי עלמא איסור תורה יש בה. אלא על כרחך הטעם משום דלא בעינן ראוייה לקיימה, כי אם שנחשוב בעת הקינני שבעת הסתירה תהיה ראוייה לקיימה, ואם כן גם לולא טעם המשנה דלהפרישה, גם כן הוי קינני מעליא, דמועיל לאסור הסתירה עליה על כל פנים אחר כ"ד חודש דבת שתיה היא אז. [וקינני כי האי גונא מועיל, כדקיימא לן (סוטה כה, א) קינא לה בעודה ארוסה ונישאת, שותה כשנסתרה אחר הנישואין]. זה אינו, דעל כל פנים בנסתרה תוך כ"ד חודש, לא הוי ידעין דשותה, דלר"י דאורליינש אזלינן בתר דינא, שבודאי יגרשנה.

אך על כל פנים תיקשי, למאן דאמר דמהני בריחה, למה לה למתני' טעמא דלהפרישה, דלפי זה צריך להמתין עד אחר כ"ד חודש ולהשקותה, תיפוק ליה משום טעמא דבריחה, שיכול להשקותה תיכף. ועל כרחך, גם לר"י דאורליינש צריך לומר דלהך מאן דאמר דבריחה מהני, קושטא דמילתא פירושא דמשנתינו כך הוא, שמשקה אותה תיכף מהאי טעמא. ונסתרה ראיתינו באות ד'ג' לר"י דאורליינש.

(שו"ת מהרי"ל דיסקין - פסקים סימן לו היתר שני אותיות ה-ו)

דף כה:

תוד"ה צית הלל סצרי שטר העומד לגבות לאו כגזוי דמי צא"ד ספק זה קודם ספק זה קודם קולץ *ונותן דמים

נ.ב. ואינו^{נג}

נב. שהובא לעיל בדף כד.

נג. היינו רבינו הגיהו שצ"ל "ואינו נותן דמים".

דף כו.

בומה דף כו. תוד"ה אשת סריס

ובגמרא יבמות דף עט: מתיב רצה פלוע דכל וכוות שפכה סריס אדם והזקן -
וצמסורת הש"ס "ע' תוס' סוטה ד. ד"ה אישות"

נ.ב. ו. ד"ה אשת, ושם כו. ד"ה ואשת^{נד}
(כת"י רבינו מגליון כרך יבמות דף עט:)

דף כז.

תוד"ה דכתיב והעמיד הכהן את האשה ונתן על כפיה צא"ד דהכל משמע דרצ אשי
צעי קרא * דכתיב וצפרק נגמר (סנהדרין מה:) אמרי' אמר ליה מר קשישא
צריה דרצ חסדא לרצ אשי ומי לא צעינן קרא דכתיב

נ.ב. ע' לעיל יט. תוס' ד"ה וכה^{נה}

נד. סוטה דף ו ע"א ד"ה אשת כהן שנאנסה כתבו "וא"ת אמאי לא תני לה בפרק יש מותרות (יבמות
פד.) גבי אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן, יש לומר הא תנא לי' חייבי לאווין וזו מחייבי לאווין
כדאמר בפרק הבא על יבמתו (דף נו:) הכל היו בכלל אחרי אשר הוטמאה וגו' והכי מתרץ התם דפריך
מפצוע דכא. אבל יש לתמוה אמאי לא פריך הכא ישראל שנשא כשרה ונעשה פצוע דכא ויש לו אח
כשר דדמי למתני' מאי הוי ליה לתרוצי".

ובסוטה דף כו ע"א ד"ה אשת סריס כתבו "רש"י פי' בסריס חמה ולא בסריס אדם שאסור לקיימה.
ולא ידעינן מנלן דסריס אדם כגון ששתה כוס עיקרין דאסור לקיימה, אי משום האי ברייתא דמייתי
בפרק שני דיבמות (דף כ:) ובפרק הערל (דף עט:) פצוע דכא וכוות שפכה סריס אדם והזקן וכו' עד
אסור לקיימה, האי קתני נמי זקן וכי זקן אסור לקיים, אלא ע"כ אפצוע דכא וכוות שפכה קאי כדקתני
טעמא משום שנאמר לא יבא פצוע דכא וכוות שפכה, אבל אסריס דקתני בברייתא לא ידענא מנליה
דקאי נמי עלה".

נה. סוטה דף יט ע"א תוד"ה וכהן מניח את ידו תחתיה כתבו "ירושלמי וכו' תני ר' חייא סוטה גידמת
שני כהנים מניפין על ידיה, אבל בגמ' דידן אמרינן בסוף פרק ארוסה (לקמן דף כז.) דגידמת לא היתה
שותה, וי"ל דפליגי אי בעינן קרא דכתיב".

פרק כשם שהמים

דף כז:

תוד"ה כשם שהמים צודקין אותה צ"ד חלל אני אומר עם אחרים נסתרה

נ.ב. נ"ל דל"ל עם אחרות נסתרי^נ

(נתינת שדות ללוויים בעריהם)

סוטה דף כז: רש"י ד"ה מגרש "רחבה פנויה מזריעה ומבתים ומאילנות לנוי העיר להיות לה לאויר ואלפים לא הוזכרו לתת ללוויים ולא נאמרו אלא ליציאת תחום שבת".

על דבר קושיתו על שיטת רש"י ריש פרק כשם (סוטה כז, ב ד"ה מגרש) דלר"ע לא ניתן ללוויים שדות כלל, נגד משנה דסוף ערכין (לג, ב)^י ומקרא מפורש דפרשה בהר (ויקרא כה, לד)^{יח}

כמדומה לי שהרגשתי בזה. ואם כי שערי דחוקים לא ננעלו, אבל האמת יורה דרכו, דמורה רש"י דבשש ערי המקלט [דתחומן קולט] ניתן ללוויים עוד אלף לשדות, והוי ג"ש דחוץ חוץ, ועליהו קאי פשטא דקרא דאלפים, אלא דהא קשיא לר"ע, דמקדים קראי דאלפים מקודם קראי דשש ערי מקלט ללוויים יהי, ומשמע דעל כל הערים קאי סכום אלפים, לכן דריש לתחום שבת, ור"א ס"ל דבאמת לכל הערים ניתן ב' אלפים. ומאי דאמרו בש"ס דקמיפלגי בתחומין, היינו דזה שורש פלוגתתן, וכה"ג טובי בש"ס, אבל אה"נ דאיכא נפ"מ ביניהו, גם לענין האלף השניים במ"ב עיר.

וקצת סעד לזה, מקושית ש"ס שלהי עירוכין (לג, ב) "וערי חומה ללוויים מי אית להו", ולכאורה במכות לא נתבאר רק בשש הערים שלא יהיו ערי חצרות, אבל שאר מ"ב עיר מנ"ל. [נראיתי במל"מ בהל' רוצח (ח, ח) דמוכיח באמת מהך סוגיא דכולהו

נ. ובגליון הש"ס מהגרע"א (שלא הודפס עדיין בדפוס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו) גם הגיה "צ"ל עם אחרות נסתרי" וכהגהת רבינו זצ"ל.

נ. מתני' ערכין לג: "אין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה ולא מגרש עיר ולא עיר מגרש אמר רבי אלעזר במה דברים אמורים בערי הלוויים".

נח. ויקרא (כה, לד) "שדה מגרש עריהם לא ימכר כי אחזת עולם הוא להם".

בעינן מערי הפרזי, אבל באמת ברמב"ם בהל' שמיטה (יג, א) הא לא נזכר מזה]. ולהנ"ל ניחא, דמשנה דעירוכין מסתמא אתיא ככו"ע, ורישא דאין עושין שדה מגרש קאי ע"כ אשש הערים, ומסתמא ה"ה סיפא משתעי ג"כ בשש הערים, כן צ"ל לפירש"י.

ומ"מ לקושטא דמילתא, ודאי שפשט הרמב"ם מחוור יותר במשנה, דר"ע דריש מדלא כתיב ועוד אלף, אלא ע"כ דלתחום שבת אתא, ור"א ס"ל שניתן להם עוד אלפים לשדות וכרמים. ולפלא ראיתי בבעל הטורים פרשה שופטים.

(שו"ת מהרי"ל דיסקין כתבים סימן קג)

(האם אשת איש שזינתה מותרת לבועל שני)

סוטה דף כז: "כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל"

מה שהביאו האחרונים^{נט} בשם תשובת רא"ן ששון (סי' קנז), דאשת איש שזינתה שריא לבועל שני. לדעתי, בתשובת הרא"ש שהביא בב"י (אהע"ז סי' יא קרוב לסופו) מבואר להיפוך, דהא אשת איש שניסת עפ"י עד אחד משום דדמיא לסוטה נאסרה על הבועל, והא התם כבר ניסת לבעל ומת, ואפ"ה החמיר להזהיר הבע"ה, שאם בא עליה אסורה לו עכשיו אחר גירושי בעל קמא.

(קונטרס אחרון סימן ה אות רד)

דף כח.

(בהא דילפינן ספק טומאה ברה"י מסוטה)

סוטה דף כח. "ומה סוטה שלא עשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון עשה בה ספק כודאי שרץ שעשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון אינו דין שיעשה בו ספק כודאי". ובתוד"ה אינו דין כתבו "אבל הא איכא למתמהא אמאי לא פרכינן מה לסוטה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה וכו'".

נט. עי' משנה למלך סוטה ב, יב. ובמנחת חינוך מצוה שס"ה.

ויסוד חילוק זה בדברי התוס' (סוטה כח, א, ד"ה אינו דין) שהקשו, כיון דחשיב בש"ס ריש נדה (דף ב:) קינוי וסתירה לרגלים לדבר, א"כ איך ילפינן מינה ספק טומאה ברשות היחיד לטמא^ט.

ועיין רש"א תמה בדבריהם, דהא הך פירכא דרגלים לדבר רק לר"ש אמרוה שם, ואין הכי נמי דרבנן לא חשבי לה פירכא, וכוונתם פשוטה דאזלי הכא בשיטת תוס' ישנים בשם ר"י, דהתם^{טא} דרך במקוה הוא דפליג ר"ש, ובשאר ספק טומאה ברשות היחיד מודה ר"ש דשורפין, ולר' שמעון הקשו^{טב}.

ותירצו דשרץ דהיינו ספק מגע דמי לסוטה, אבל חסרון דמקוה לענין למפרע, לפי שלא ראינו שום ריעותא לא דמי לסוטה, כן נראה שטחיות דבריהם. אבל האריכות בלשונם "שהרי בלא קינוי לא היה שום ספק בסתירה גרידא, דלא נחשדו על העריות, הלכך הקינוי גורם הספק", אינו מובן כלל.

ונראה לענ"ד ביאור דבריהם, דמהאי טעמא השוו רגלים לדבר דסוטה לכל ספק טומאה אף שאין שם רגלים לדבר, לפי שכל ספק מגע הוא לפי שהלך בסמוך למקום הטומאה, והרי ידוע לנו שיכולה הליכה כזו לגרום המגע, וריעותא דקינוי וסתירה אינה גרם כלל לטומאה, דהגם שאמרו דיחוד גורם לטומאה, אש בנעורת וכו' [וכן הביאו התוס' סוטה (ב, ב ד"ה מאי) בשם הירושלמי, דסתירה קרוי גורם לערוה], מכל מקום הא קיימא לן אין אוסרין על היחוד^{טג}, ואלולי הקינוי לית לן בה מידי, והקינוי הא ודאי לאו גורם הוא. כללו של דבר דקינוי וסתירה אינה כי אם ראייה, לכן שקולים הם, וילפו מינה לטמא בסיבה הגורמת אף דקלישא, מריעותא זו דקינוי וסתירה שאינה אלא הוכחה אף דאלימא^{טד}.

ט. תוס' סוטה כח. ד"ה אינו דין שעשה בה ספק כודאי כתבו "אבל הא איכא למתמה אמאי לא פרכין מה לסוטה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה כדפרכין לעיל וכו' והכא אמאי לא פריך הכי, ויש לומר דסתירה על ידי קינוי בסוטה הוי כספק מגע שרץ, שהרי בלא קינוי לא היה שום ספק בסתירה גרידא דלא נחשדו על העריות, הלכך הקינוי גורם הספק, וה"פ במס' נדה התם גבי סוטה וספק שרץ הרי ריעותא דהיינו השרץ והבועל קמן אצל הטהרות והאשה, אבל גבי מקוה קודם טבילה לא ראינו שום ריעותא דאיכא לספוקי על ידה".

טא. נדה דף ג. תוספי הרא"ש ד"ה ואיבעית אימא, ושם ע"ב.

טב. וכן פירשו בקרן אורה כאן ובתורת הקנאות ובמרומי שדה, וברש"ש (נדה דף ג.) דזהו כוונת התוס' בקושייתם.

טג. שו"ע אהע"ז (קע"ח, ו) וכן אם נסתרה בפני עדים ושהתה כדי טומאה עמו, ולא קינא לה בפני עדים, מותרת, שאין אוסרים על היחוד.

טד. ויפה העירני ידידי הרה"ג ר' עזריאל כ"ץ שליט"א (בעמח"ס עלי באר עמ"ס סוטה), דמדברי רבינו המאירים יוצא גילוי חדש בכל הבנת ספק סוטה, דעפ"י פשוטו התוס' חידשו כאן דבקינא וסתירה ליכא

והבינותי בזה מאי דהוי קשה לי, לדבריהם דספק מגע דמי לסוטה, א"כ בספק מגע ברה"י ועד אחד אומר ברי שנטמא, נהימניה אף שהבעל דין מכחישו בברי, דוגמא דסוטה דלא מהני הכחשת הסוטה אפילו לתרומה, דהוא איסור הנוגע לדידה והיא המכחשת בברי, ולמה קי"ל עד אחד בהכחשה לאו כלום, ומשנה ערוכה היא (סוף פ"ה דטהרות) דרק בשנים אומרים נטמאת והוא מכחיש פליגי רבנן ור"מ, אבל בסיפא דעד אחד אומר נטמאת, לא נקיט רק בעד אחד מכחישו הוא דברה"י טמא, אבל אם הוא עצמו מכחיש טהור, ולמה לא נילף מסוטה, נודוחק לומר דברי דהסוטה לא חשיב ברי, דהוי טענה דלאחר מעשה שאין שומעין לו, עיין רמ"א יו"ד (רלב, יב) בטוען תנאי ה' בלבי על השבועה, דאחר שעבר עליה אינו נאמן, ועיין ר"ש סוף פ"ה דטהרות שהביא התוספתא ופ"י בענין אחר].

ולפי מה שכתבתי בפנים אתי שפיר, דעד אחד רא"י הוא, ומצטרף בסוטה לרגלים לדבר דקינאי וסתירה, מה שאין כן בספק טומאה ברה"י שהספק הוא בסיבה גומרת, והעד אחד אינו גורם הטומאה כי אם ראייה, ואין מצטרפין, דוגמת מה שאמרו פרק ב' דכתובות (כא, א) גבי עד ודיין אין מצטרפין, וכן ריש פ"ב דגיטין (טו, א) או כולו בקיום או בתקנת חכמים^{סה}.

לא כן במקוה, אף דאית בה תרתי לריעותא, מכל מקום כיון שאינה אלא הוכחה, שהרי אין חסרון המקוה דהשתא גורם חסרונה אתמול, כי אם שהיא הוכחה על החסרון למפרע, כל כי האי סבירא ליה לר"ש דליכא למילף מסוטה, אי משום דרגלים לדבר דידה עדיפא טפי, אי משום דקינאי וסתירה אף דגם אינהו לא הוו כי אם הוכחה, על כל זה כיון שהיתה ההוכחה קודמת לטומאה, דתיכף שנכנסו לבית הסתר חששו לה דתטמא [אלא שאם לא שהיתה כדי ביאה הרי על כרחך לא נטמאה, ובמקום אחר הארכתי אם לא ראו העדים כלל סוף הסתירה, אלא שיודעים עכ"פ שלא נכנס שום אדם אחר שיעכב עליהם ולא נעשה רה"ר, מדוע אינה נאסרת, ואין

רגלים לדבר שזינתה, וכל הרגל"ד אינו אלא לאשווי ספיקא וריעותא לפנינו, ושוב הוי ספק סוטה ככל ספק בפנינו בלי רגל"ד על הזנות, וזה דלא כתוס' בנדה דף ב. ובעוד מקומות דמבואר דאיתרע חזקתה ע"י קינאי וסתירה כיון דיש רגל"ד. אולם לפי ביאור רבינו בתוס' נמצא דגם התוס' מסכימים שיש רגל"ד שזינתה, ורק כיון דאינו אלא 'הוכחה' ולא סיבה הגורמת, על כן אפשר למילף לכל ספק טומאה אע"ג דליכא 'רגלים לדבר' שנטמאה, אבל יש בו עדיפות שההליכה קרוב להטומאה היא סיבה הגורמת לטומאה, ושפיר שקולים הם שיכולין ללמוד אחד מהשני.

סה. רבינו מחדש עפ"י דבריו שרגלים לדבר של סוטה הוי 'ראיה' על הטומאה, והיא שוה לעדות של ע"א על טומאה דגם הוי 'ראיה' על טומאה, משא"כ בספק טומאה ברה"י המעליותא שם הוא דיש סיבה הגורמת את הטומאה, ובזה אין הע"א שוה להספק טומאה, והוי כשני ענינים נפרדים [סיבה הגורמת עם הוכחה] דאין מצטרפין, וליכא המעליותא דע"א בספק טומאה ברה"י כמו בסוטה.

חידושי דף כח. המהרי"ל דיסקין לג

כאן מקומן, לכן דמי כמעט לרעותא הגורמת, מה שאין כן במקוה שהרעותא היא בדרך ראיה, ולא קדמה לנפילת הספק.
(שו"ת מהרי"ל דיסקין, תקנת עגונות סימן מ"ב אות י"ט)

פוסק דף כח. תוד"ה מה ת"ל היא נטמאה וא"ת וכי אינטרך קרא למיסר ספיקא וכו'

וביבמות דף מד: צמח"ש"א- צד"ה גמרא איכא למפרך מה לאלמנה צד"ד ל"ל קרא דהיא תועבה ואין צניה כו' *וי"ל בדוחק

נב. ע' תוס' לעיל פו. וכמו שתי' שם אליבא דר' יושע, כן י"ל כאן^{טו}
(כת"י רבינו מגליון כרך יבמות במהרש"א דף מד:)

פוסק דף כח. אחד לצעל ואחד לצועל ואחד לתרומה

ובגמרא יבמות דף סח: גמ' ק"ו מגרושה * ומה גרושה שמתרת צתומה אסורה לכהונה

נב. פוסק כח.^{טז}

(כת"י רבינו מגליון כרך יבמות דף סח:)

טו. יבמות דף טו ע"א תוד"ה נעשה כדברי ב"ה הולד פגום לדברי ב"ש כתבו "וי"ל דלר' יהושע איצטריך היא תועבה ואין בניה תועבין דלא תימא בניה תועבין משום דכתיב בה טומאה כעריות ואפילו לרבנן דרבי יוסי בן כיפר דמוקי לה (לעיל דף יא:) אסוטה הא אמרן דאין מקרא יוצא מידי פשוטו ואפילו למ"ד כיון דאיתעקר איתעקר מ"מ איצטריך היא תועבה דלא תימא אמחזיר גרושתו נמי קאי, ועוד דאיצטריך ליה היא למעוטי דלא תדרוש מלשון תועבה שבניה תועבין". וכן יש ליישב קושיית המהרש"א כאן, דלהכי איצטריך לדרשא דהיא.

וכן תירץ בהגהות קרני רא"ם על המהרש"א כאן (שלא הודפס בדפוס סלאוויטא שהשתמש בו רבינו). ועיין קרן אורה.

טז. סוטה דף כח ע"א "תנו רבנן שלש פעמים האמורין בפרשה אם נטמאה נטמאה ונטמאה למה, אחד לבעל ואחד לבעל ואחד לתרומה, דברי רבי עקיבא. אמר רבי ישמעאל קל וחומר, ומה גרושה שמתרת לתרומה אסורה לכהונה, זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה".

בזמנה דף כח. תוד"ה אינו דין שעשה זה ספק כודאי

ובגמרא צא קמא דף יא. בתוד"ה דאין מקצת שלא ולא כתבו צא"ד ואי צרה"י
אפי' ספק ספיקא נמי טמא דהא תנן (טהרות פ"ו מ"ד) כל ספיקות שאתה
* יכול להרבות צרה"י אפילו ספק ספיקא טמא

נ.ב. ע' תוס' ריש נדה דביוצא מגופה ל"ש לחלק בין רה"י לרה"ה, וע"ש
דף יז:סח

(כת"י רבינו מגליון כרך בבא קמא דף יא.)

דף כח:

תוד"ה צרשות הרצים ספיקו טהור צא"ד אלמא דצין לרצנן צין לרצי מאיר אפילו צלילה
חשצין ליה רשות הרצים וקשיא מהא דתנן צמסכת טהרות פרק שמיני המאבד
ציום ומלא ציום טהור, ציום ומלא צלילה, ציום ומלא ציום של אחריו ספיקו טמא *
זה הכלל כל שעצר עליו הלילה או מקצתו ספיקו טמא, אלמא דלילה חשיב לעולם כרה"י
נ.ב. ע' פי' הרא"ש שם סט

סח. תוס' נדה דף ב ע"א ד"ה מעת לעת כתבו "ועוד י"ל דלא גמרינן מסוטה אלא טומאת מגע ולא
טומאת ראייה לכך מטמא אף ברה"ר".
ובנדה דף יז ע"ב בתוד"ה ואין שורפין עליו את התרומה כתבו "דמסוטה לא ילפינן טומאה דאתיא
ע"י ראיית גופה לכן בכל מקום ספק".

[ובחולין דף י ע"ב בתוד"ה ודילמא אדנפיק ואתי בציר ליה שיעורא ציין רבינו אתוס' שם שכתבו
"דבכל ענין טימא הכתוב אפי' הוה רה"ר שיש הרבה בני אדם ואפי' דבר שאין בו דעת לישאל" כתב
רבינו בגליון שם וז"ל ע' ריש נידה שכ' התוס' דטומאה שלא ע"י מגע א"ר [אין ראייה] דמחלקין בין
רה"ר לרה"י"].

סח. פירוש הרא"ש טהרות (פ"ח מ"ג) "המאבד ביום ומצא ביום טהור- שאם עבר שם אדם ונגע בו היה
מגביהו ושומרו כדן מוצא אבידה, אבל כשעברה עליו מקצת הלילה חיישינן שמא נגע בו אדם או דרס
עליו ולא ראהו, ומפרש בתוספתא דמתני' מיירי במאבד ברה"ר, אבל במאבד ומצא ברה"י אפילו לא
עבר עליו לילה טמאים מדרס וטמא מת משום חומרא דרה"י, ודוקא מאבד ומצא אבל מניח ושוכח
ברה"י ועבר עליהם לילה טמאים מדרס וטהורים מטמא מת".

ולכאוף' כוונת רבינו להעיר, דלפירוש הרא"ש לא קשה קו' התוס', דהטעם דכשעבר הלילה טמא אינו
משום דדינו כרה"י אלא משום דאז חיישינן שנגע בו אדם ולא ראהו. [ובאמת עיקר הפשט מפורש גם
בר"מ ור"ש שם, וכנראה שרבינו ציין לרא"ש שמפורש בדבריו להדיא דדינו כרה"ר בלילה].

חידושי דף כט. - ל: המהרי"ל דיסקין לה

בא"ד קופה צרה"י גזוז עשרה טפחים

נ.ב. בר"ה [ברשות הרבים]^ע

דף כט.

תוד"ה חד לתרומה וחד לכהונה צא"ד מחייצי כריתות לא מַפסלי

נ.ב. לַפסלִי^{עא}

דף ל:

סוטה דף ל: מנין שאפילו עוברים שבמעזי אמן אמרו שירה שנאמר במקלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל

עוברים אמרו שירה הכוונה להוציא מלב הכופרים שנעשה זה בדרך טבע ע"י רוח הקדים החזק שנשב אז כמבואר בתורה^{עב}, ע"ז אמר שא"כ הי' למעבורות להפיל ברוח זה כמבואר ס"פ כל הגט דאשה מפלת בו^{עג}, על כן אמרו העוברים שירה שלא ניזוקו כלל ח"ו, ואשר על ידם נתפרסם הנס.

(נעתק מכת"ק)

ע. וכן הוא לשון התוספתא (טהרות ז, ה).

עא. וכן גריס רש"י יבמות דף סח ע"ב ד"ה אי הכי.

עב. שמות (יד, כא) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה.

עג. גיטין לא: "שדיא נשיב וכו' אשה מפלת בו". ובזה ביאר רבינו שע"י זה גופא נסתפרסם הנס שלא נקרע הים דרך טבעית ע"י הרוח קדים דא"כ היה להם להפיל עוברם, אלא נקרע דרך ניסית, דמזה שאמרו שירה גופא נתפרסם שנקרע דרך ניסית ולא טבעית ע"י רוח קדים שרגיל להפיל עוברים.

פרק מי שקינא

דף לא.

(שבועה בנטילת כתובה במאמין לעד אחד שנסתרה אחר הקינוי
דצריך לגרשה)

סוטה דף לא. "מי שקינא לאשתו ונסתרה וכו' יוציא ויתן כתובה"

נסתפקנו באמר לו עד אחד שנסתרה אחר הקינוי והוא מאמין לו, דכתב הר"מ (הל' סוטה א, ט) דצריך לגרש, מהו, אם יכול להשביעה קודם שתטול כתובה, [אך בזמן הבית הא כתב החלקת מחוקק (סי' קטו ס"ק לד) דאית ליה תקנה לחזור ולקנא לה, וכ"ש כאן שיכולה להסתיר עכשיו, ואכמ"ל], או אולי יכולה לומר אמונתך בטעות גורם לך, ואולי אף שהיא מודית שנסתרה אלא שטוענת שלא נטמאה, תוכל לטעון ג"כ כנ"ל אמונתך גורם לך, שאלולי כן הייתי נאמנת לך במיגו להיות מותרת לך. (קונטרס אחרון סימן ה אות ריד)

דף לא:

תוד"ה כאן צנת אחת כאן צנה אחר זה צא"ד הכא צנה אחר זה שקיצלו עדות הראשון והורו
ע"פ עדותו * מיהו תימה עולא גופיה דאמר הכי אליציה תני לא היתה שותה

נ.ב. עתוס' שם ביבמות^{עד}

עד. תוס' יבמות דף קיז ע"ב ד"ה הא לא נשאת וכו' כתבו "וא"ת דהכא משמע דעולא לא איירי אלא בזה אחר זה דהיינו בהתירוה לינשא, ובפ' מי שקינא (סוטה לא: ושם) משמע דאיירי עולא בכל ענין בין בבת אחת בין בזה אחר זה, דתנן התם עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת היתה שותה כו', דדייק בגמ' טעמא דהאי מכחיש אבל לא מכחיש עד אחד נאמן מה"מ כו', ופריך כיון דמדאורייתא עד אחד מהימן אידך היכי מצי להכחיש ליה והאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, אלא אמר עולא תני לא היתה שותה ור' חייא אמר היתה שותה, ולרבי חייא קשה מתני', לעולא לא קשיא כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה, משמע דעולא נמי איירי בבת אחת כמו בזה אחר זה, ולכך צריך להגיה ולא משני כדמשני רבי חיי, ומיהו י"ל דעולא לא איירי אלא בזה אחר זה, אלא שנראה לו דוחק להעמיד המשנה בבת אחת משום דמשמע ליה דאיירי נמי בזה אחר זה, ועוד אמר ר"י דאפילו איירי עולא בכל ענין ה"מ התם דמדאורייתא עד אחד מהימן בסוטה כדנפקא ליה התם מועד אין בה, אבל הכא גבי אשה דלא מהימן אלא מדרבנן לא חשיב כשנים אלא בזה אחר זה, ואע"ג דיש חלוק בין דאורייתא בין דרבנן, מייית מדעולא דנראה לו דחשיב כשנים בזה אחר זה בדרבנן כמו בדאורייתא בבת אחת".
והנה שם בתוס' על מה שכתבו "אלא שנראה לו דוחק להעמיד המשנה בבת אחת משום דמשמע

דף לב.

במהרש"א - צד"ה צפרש"י צד"ה כי פלגא ופלגא כו' והיכא דשמים אומרות נטמאת וע"א כשר אומר לא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו כו' עכ"ל צא"ד מפ"י יסן * ונראה דהיינו צצ"א אצל בזה אחר זה כיון דכחד וחד נינהו לא היתה שותה

נ.ב. ע' נ"י ס"פ האשה שלום^ע

במהרש"א - צד"ה חוס' ד"ה מ"ד וכו' דהכא אינטריין דאפי' לקולא אע"ג דרגלים לדבר צא"ד אין * זה מובן דכלפי לייא דאדרבה מה"ט דרגלים לדבר אית לן למימר לקולא דאינה שותה

נ.ב. שיעור דבריהם דאע"ג דאיכא רגל"ד, אפ"ה חשיב ל"י לתנא לרבותא^ע

ליה דאירי נמי בזה אחר זה ציין רבינו "נ"ל דצ"ל דהתם איירי נמי". וצ"ב עומק כוונת רבינו בזה. וידידי הרה"ג ר' יצחק אלתר שליט"א ביאר דאולי כוונת רבינו להוסיף כך משום דבעצם מאי דוחק הוא זה לאוקמי מתני' כן, ולכך הוסיף בדברי התוס' דכיון דעולא סתם וכוונתו בזה"ז משום הכי מתני' נמי דסתמה ג"כ אין נראה לאוקמה דאיירי באופן הפוך.

ע. נימוקי יוסף יבמות ס"פ האשה שלום דף קיז ע"ב (מג: מד. בדפי הרי"ף) ד"ה לא תצא מהיתרה הראשון כתב "ודוקא התיירו קודם שיבא עד שני המכישו אבל אם בא קודם שיתירו מודה עולא דלא סמכינן אקמא דאכתי לא אחשביניה כתר, ומסתברא דהא דעולא דכל מקום שהאמינה תורה אפי' אשה במשמע דהא האמינה תורה כדאמרינן הכא דעדות אשה הוי עדות בענין זה ואם כן אפי' בא עד כשר אחר שהתירו לינשא ע"פ האשה להכחיש ה"ל חד ועדותה שהיה ראשון חשוב כשנים ואין דבריו של אחד במקום שנים וכן משמע בפרק האשה שנתארמלה (כתובות כג:) גבי את וחברתיך טמאות דחשיבה עדות אשה כעד כשר, ובירושלמי (ה"ו ובסוטה פ"ו ה"ד) נמי גרסינן גידל בר מנימין בשם רב כל מקום שהכשירו עדות אשה כאיש האשה מכחשת האיש, ויש מי שאומר דאשה לגבי עד כשר אע"פ שהתירו על פיה או אפילו נשאת תצא כיון שעד כשר מכחיש וכו'".

וכוונת רבינו להביא דמש"כ המהרש"א דבזאח"ז הרי הראשונים כשנים הגם שהם פסולים, זה שנוי במחלוקת ראשונים שהביא הנמוק"י. וע"ע בשו"ע אבהע"ז (סי' י"ז סל"ח) שגם הובאו ב' דעות אלו. ויפה העירני ידידי הרה"ג ר' גרשון אילוביץ שליט"א, דיש לעיין בדברי רבינו דהא מבואר שם (ומקורו במ"מ) דהיכא דבתחלה באו ב' עדים פסולים לכו"ע לא תצא מהיתרה הראשון¹.

עו. [לעת עתה לא ירדנו לעומק חשבון רבינו, דיש לעיין בזה דאיק נאמר שלכן כתב התנא בבא זו

1. ועי' אוצה"פ שם ס"ק שכ"ז אות ב' (הערת הגר"ש אלתר שליט"א)

פרק אלו נאמרין דף לב.

מתני' אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר קרית * שמע ותפלה וזרכת המזון

נ.ב. ע' לקמן מ.ב. בתוס' ע

(בדין שבועות העדות בכל לשון, ובתרגום בספק ברכות)

סוטה דף לב. "אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר קריאת שמע ותפילה וזרכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפיקדון".

עתה נחקור בדבר מה שכתב הרב המחבר ס' דעת קדושים (יור"ד סימן יט סעיף טו)

לקולא כדי להשמיענו שהוא חושב זה לרבותא, הלא עצם הדין כבר נדע משם דלקולא נמי אזלינן בתר רוב דעות, וכש"כ כאן דרגל"ד ויש סברא טפי שאינה שותה².

עז. בתוס' סוטה דף מב ע"א ד"ה משוח מלחמה כתבו "וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה, יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה".

ואולי כוונת רבינו להעיר דפרשת קריאת שמע היא ודאי דין "קריאת הפרשה" הגם דלא כתוב במשנה לשון "פרשת" שמע, ודלא כהוכחת התוס' דלקמן מהא דלא כתיב במתני' "פרשת משוח מלחמה" שע"כ משוח מלחמה היא דין התראה ולא קריאת הפרשה. ועי' בבאר שבע (דף מב.) שאכן הוכיחו דלא כתוס' ממתני' כאן גופא דחזינן דאין לדייק מהיכא דכתיב לשון "פרשה" או לא, ואולי גם לזה כיוון רבינו בציונו דוקא כאן לפני מילת "שמע" לציין שלא כתיב "פרשת שמע".

וע"ע בחידושי הגרי"ז (סטנסיל) שהוכיחו מדברי התוס' הנ"ל גופא דפרשת סוטה היא דין קריאת הפרשה כיון דכתיב לשון "פרשת סוטה" במשנה, אמנם בבאר שבע הנ"ל גופא כתבו דפרשת סוטה משום התראה היא כדי שתודה האשה ואינו דין קריאת הפרשה הגם דכתיב ביה לשון "פרשה".

2. אולי כוונת רבינו כך, דממשניות דעות מיתת הבעל ועגלה ערופה למדנו דרוב דעות מהני גם לקולא, אך התם הוי קולא גמורה שמוותרת לינשא, או שפטורין מעגלה ערופה, אך כאן התינח אם הקולא היתה שפטורה מלשתות ואין מפסדת כתובה(או אף מותרת לבעלה), אך כיון שרגלים לדבר ע"כ בעד טומאה נאסרת ומפסדת כתובה, והי' מקום לדון דזה לא נחשב לקולא, והאריכו אחרונים בסוגין אמאי בכ"ז נחשב קולא, ואף שגוף הדין דאין שותה נדע ממנ"פ הן אם נחשב קולא והן חומרא, בכ"ז יש מקום לתנא לאשמועינן דנקרא זה קולא, (או נאמר דכיון דגוף הדין מורכב גם מקולא וגם מחומרא היינו טועים לומר דבכה"ג לא ניזול בתר רוב דעות דהוא גדר לעצמו) ועדיין צ"ת. (הערת הגר"ש אלתר שליט"א)

לאומרה בלשון תרגום^{עח}, לכאורה לא הוי תיקון, כי אם נאמר דאיסור ברכה לבטלה הוי מדרבנן^{עט}. אבל אם נאמר דאיסור ברכה לבטלה הוי דאורייתא מקרא דלא תשא⁹, לא מועיל גם בלשון תרגום. דהרי עיקר פשטות דקרא קאי אשבועה, דהיינו שלא ישבע לשוא ולא לחנם, דהיינו על אבן שהוא אבן. והרי תנן (סוטה ל"ב ע"א) דשבועת העדות ושבועת הפקדון נאמרים בכל לשון, ממילא גם ההיפוך דהיינו איסורא דלשוא ג"כ בכל לשון, דהוי שבועה [ש]אמרה תורה דלא תשא גם בלשון תרגום. ורק יש לחקור בזה, דהרי להודות ולשבח ולאמור שבח, ודאי דליכא איסורא להזכיר ה', [ו]לא הוי מזכיר שם שמים לבטלה. והעיקר הוא, דהתורה לא אסרה כי אם דומיא דשבועה, דאיכא שבועה הנצרכת ומחויב שבועה, שמה היכא שנשבע לשקר או לחנם הוי איסורא. וממילא שבועה כיון דהיכא דנצרכת הויא בכל לשון, ממילא היכא שנשבע לשקר או לחנם הוי גם כן בכל לשון. ואם כן ממילא בברכה גם כן הנך ברכות דהוין דאורייתא, כמו ברכת המזון וברכת התורה, ונאמרים בכל לשון, שיוצא ידי חובתו כשנתחייב מהתורה יוצא ידי חיובו בכל לשון. אם כן כשאומר ברכה שאינה צריכה הויא איסור דאורייתא, [ו]להנך דס"ל דברכה שאינה צריכה הוי מלא תשא, וא"כ הוי איסורא בכל לשון כיון שיוצא ידי חובה בכל לשון וכנ"ל. וברכת המלך קודם פרשת הקהל^{9א}, וכהן גדול ביום הכיפורים^{9ב}, הגם שיש סברא שברכתם מן התורה, מכל מקום לבטלה אינו איסורא כי אם בלשון הקודש, דהוי נוסח ברכה שיוצא בה כשהוא חייב, אבל בשאר לשון (ש)אינו יוצא ידי חיובו כשמחויב בה, ממילא לא הוי איסורא כשאומרה לבטלה בשאר לשון.

אבל שאר ברכות שהם מדרבנן, אם כן מדאורייתא לא הוי ברכה כלל, והוי ליה כשבח בעלמא, ממילא לבטלה ליכא איסורא כלל מדאורייתא משום לא תשא. ורק לאמור כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, וכיון שתקנו לצורך ברכה, והוי חיובא לצורך, הוי שלא לצורך איסורא מדרבנן, מלא תשא. אבל א"כ אכתי תיקון שכתבו לאמור בלשון תרגום, לכאורה ממה נפשך אי תיקנו כעין דאורייתא, ושלא לצורך הוי איסורא, אם כן גם בלשון תרגום הוי איסורא, כיון דברכה לצורך מהני בלשון תרגום, ממילא שלא לצורך גם בלשון תרגום הוי איסורא. ואם לא נימא כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, א"כ אפילו בלה"ק מותר, דהא מדאורייתא אינה ברכה כלל,

עח. היינו היכא דמסופק אי חייב לברך, כגון היכא דהביאו לו לשחוט בהמה אחר שכבר שחט סתם, ועי' בזה בתבואות שור (יור"ד סי' יט סעי' ט וסעי' יד) בביאור פלוגתת הרא"ש והעיטור.

עט. שיטת התוס' במס' ר"ה ל"ג א' ד"ה הא ר"י.

9. וכמו שכתב הר"מ פ"א מהל' ברכות הט"ו.

9א. במתני' דסוטה שם.

9ב. שם.

והדר הו"ל כשבח בעלמא. ואפשר לומר דבלה"ק תיקון רבנן כעין דאורייתא, ממילא שלא לצורך הוי איסורא, אבל בכל לשון לא הוי איסורא. והיינו דבשאר לשון אי היו מתקנים דשלא לצורך הוי איסורא, היה חמור בדרבנן יותר מבדאורייתא, היכא דנאמרים בכל לשון, דהרי התוס' כתבו בסוטה¹⁹ שהקשו דאמאי שייר התנא שם הלל וקידוש וברכת הפירות וברכת המצות, ותירצו התוס' שם, דהני נאמרים בכל לשון אפילו אינו שומע הלשון, משא"כ אלו דחשוב שם במתני' היינו דוקא בלשונם דהיינו כשמבין הלשון. וא"כ בדאורייתא כל הנך דנאמרים בכל לשון לא הוי איסורא דברכה לבטלה, דהיינו שלא לצורך, כי אם כשמבין הלשון [דומיא דלצורך הוי ברכה], ובדרבנן יהא איסורא גם כשאינו מבין הלשון [כיון דלצורך הוי ברכה] יהא איסורא. אלא על כרחך דלא תיקון דרבנן כעין דאורייתא כי אם בלה"ק דהוי בדאורייתא גם כן בכל אופן איסורא דשלא לצורך גם כשאינו מבין, משא"כ בשאר לשון, דבדאורייתא ליכא איסורא כי אם כשמבין. והגם שכ' התוס' בקושיתם גם בקידוש דשייר התנא, ומשמע דגם קידוש נכלל בתירוצם דיוצא בחיובו גם כשאינו מבין הלשון, וכן משמע במג"א²⁰ שהעתיק דברי התוס' כפשטן גם לקידוש. ובאמת תמוה היתכן חיובא דאורייתא יועיל מה שמדבר דבר שאינו מבין בלשון אחר, משום שבלשונם למי שמבינו הוי עניינא דקידוש, עי' במפרשי הירושלמי²¹ דתמהו על כל זה, דהאיך יתכן כשאנו מבין בשאר לשון לצאת ידי חיובו. ובאמת בקידוש גם כוונת התוס' רק על ברכת הנהנין שבקידוש, דהיינו בפה"ג או ברכת המוציא שבקידוש, מועיל גם כשאנו מבין הלשון. וע"כ לא פסיקא ליה לתנא למיתני קידוש במשנתנו, דלא דמיה להנך דנאמרים דוקא בלשונם.

ועוד אפשר לומר דבשאר לשון גם בדאורייתא ליכא איסורא דלא תשא כי אם בלה"ק, ואי משום קושייתנו דהרי בשבועת העדות ובשבועת הפקדון גופא נאמרים בכל לשון, וכיון דלצורך הוי שבועה ע"כ דשלא לצורך הוי איסורא, דכל עיקר חיזוק השבועה על האדם להאמינו שנשבע באמת, משום דאם אינו אמת חמור איסורא, וכל דלשוא הוי על אופן א', ואם כן כיון דלצורך מהני בכל לשון, ע"כ ההיפוך הוי איסורא בכל לשון. אפשר לומר דהיינו הא דשבועות נאמרים בכל לשון דרבינן מקרא, זהו רק שאר נוסח השבועה דהיינו הענין שנשבע, זהו מרבינן בכל לשון שאתה שומע, אבל השם הווי' בעצמו צריך להזכירו בלשון הקודש דווקא. והגם דבמתניתין תנן דנאמרים בכל לשון הכוונה ודאי כל הנוסח דהיינו גם קריאת הד' שבהשבועה. היינו לדינא ודאי האמת כן הוא, דהרי גם בלא הזכרת ד' הוי שבועה מטעם ידות, וא"כ

19. ל"ב א' ד"ה ק"ש ותפלה.

20. סי' ס"ב סק"א.

21. סוטה פ"ז ה"א.

חידושי דף לג: - לד: המהרי"ל דיסקין מא

ממילא אם אומר כל השבועה גם ההזכרת השם בשאר לשון, מהני דהרי ידות דשבועות כשבועות, אבל מדאורייתא צריך להזכיר בלה"ק דווקא. ממילא איסורא דשלא לצורך דהיינו לא תשא שם ה' גם כן בלה"ק, ובכמה דברים האריך בזה אדמו"ר שליט"א מענין לענין.

(ספר דמשק אליעזר (חלק התשובות) מהג"ר אליעזר דן רלב"ג זצ"ל, מה ששמע מפ"ק של רבינו המהרי"ל דיסקין זצ"ל)

[וע"ע להלן סוף הספר שהצאנו כל התשובה מכת"י אה"י הג"ר אליעזר דן רלב"ג זצ"ל מה שהציג בשם רבינו המהרי"ל דיסקין זצ"ל צענין הך דנאמרין בכל לשון]

דף לג:

במהרש"א צידושי אגדות- ד"ה צפרש"י צד"ה כדרך שהראה להם שעמיד הענן לפסוק צמיחת משה צא"ד והא דאמר' וכו' דזכות אהרן היה הענן וכשמת נסתלק אפשר * שחזר אח"כ זכות משה

נ.ב. בן מפורש שם בתענית במקומו¹⁹

דף לד:

גמ' אמר רב יצחק דצר זה מקורת צידו מאבותינו * מרגלים על שם מעשיהם נקראו ואנו לא עלתה צידו אלא אחד סתור בן מיכאל, סתור שסתור מעשו של הקצ"ה מיכאל שעשה עולמו מן אמר רבי יוחנן אף אנו נאמר נחצי בן ופסי נחצי שהציג דצריו של הקצ"ה

נ.ב. ע' תנחומא פ' האזינו¹⁹

¹⁹. תענית דף ט ע"א "שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה אהרן ומרים, וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר ענן ומן, באר בזכות מרים ענן בזכות אהרן מן בזכות משה, מתה מרים נסתלק הבאר וכו' וחזרה בזכות שניהם, מת אהרן נסתלקו ענני כבוד וכו' חזרו שניהם בזכות משה, מת משה נסתלקו כולן".

¹⁹. מדרש תנחומא (האזינו, פרק ז) "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, לעולם יבדוק אדם בשמות לקרוא לבנו הראוי להיות צדיק כי לפעמים השם גורם טוב או גורם רע כמו שמצינו במרגלים, שמוע בן זכור על שלא שמע בדברי המקום וכו' שפט בן חורי על שלא שפט את יצרו ונעשה חורי מן הארץ,

תוד"ה אצותי נקשו עלי רחמים זא"ד והאמר צפרק מי שמתו (ד' יח.) דמייתי לא
ידעין מידי משמע צמסקנא אפילו אצות העולם - וצמסקנא הש"ס כתב "ע"ש
ד' יט. היטיב ומלוא ליישב"

נ.ב. לק"מ דשם מבואר דמתים מספרים זע"ז אבל א"י כשהחיים מגידים
להם דהא השי"ת אמ"ל למושה שיספר אח"מ דוקא לאבות העולם
והי' זה כמו פיצוי למרע"ה על מיתתו משמע דבחיים א"א [אי אפשר]

משה יהוי"ל בהגאון מוהר"ב זל"ה^{פח}

יגאל בן יוסף על שהוציא דבה על הארץ לכך נאסף בלא עתו, פלטי בן רפוא פלט עמו ממעשים טובים
ורפו ידיו שהרי מת, גדיאל בן סודי דבר דברים קשים כגידין, גדי בן סוסי הטיח דברים כלפי מעלה וכו'
עמיאל בן גמלי העמה כחו על שאמר כי חזק הוא ממנו וגמל לעצמו שלא נכנס לארץ ישראל, סתור
בן מיכאל שהיה בלבו לסתור מה שכתוב מי כמוכה ואומר אין כאל ישורון, נחבי בן ופסי החביא האמת
ופסה האמונה מפיו וכו'".

היינו רבינו מציין שבתנחומא כן דרשו על כל השמות, וגם בסתור בן מיכאל ונחבי בן ופסי דרשו באופ"א.

פח. היינו, דהנה הגאון רבי ישעי' פיק זצ"ל במסורת השי"ס הקשה דבגמ' ברכות דף יט ע"א מבואר
למסקנא דמתים שפיר ידעי ושומעים מה שמספרים להם וכל מה שמשה רבינו סיפר להם היה לאחזוקי
ליה טיבותא למשה אבל בעצם ידעי. וז"ל הגמ' שם (יח: יט.) "ואף ר' יונתן [שאמר] (לעיל יח.) דהמתים
אינם יודעים כלום ולכן אין להקפיד מללכת עם תכלת בבית הקברות מטעם לועג לרש] הדר ביה דאמר
רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מניין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר ויאמר ה' אליו זאת הארץ
אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר, מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם
ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי
אלא מאי ידיעי למה לי' למימר להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה".

הרי מבואר למסקנא שהאבות ידעי ומה הקשו התוס' כאן דלא ידעי וכתב "שמצוה ליישב".

ורבינו מיישב, דרק מבואר שם דשומעים ומספרים עם מתים אחרים, והראיה ממה רבינו גופא
דרק לאחר מותו היה יכול לספר לאבות העולם אבל לא בחיותו, (ובזה הדר ביה ר' יונתן שם, דבהו"א
סבר דלא ידעי מאומה ומסיק ידיעי ממתים אחרים) אבל לעולם מחי אה"נ גם למסקנא לא ידעי ולא
שומעים, דאל"כ לא היה זה פיצוי למרע"ה על מיתתו שהרי גם בחיים היה יכול לומר להם, ובזה שפיר
הקשו התוס' כאן מכלב שהתפלל בחיי חיותו.

וצ"ל לדברי רבינו דהא דקאמר הגמ' דאף ר' יונתן הדר ביה היינו רק ממה שאמר שם מקודם "ומי
ידעי כולי האי והכתיב והמתים אינם יודעים מאומה". אבל בנוגע למה שסבר שמותר ללכת בתכלת
בביה"ק לא הדר ביה דהרי מהחיים אינם יודעים. (או שמא זה דומה למה שיודעים מעצמם).

ובסוף ההג"ה כאן חתם רבינו שמו. ולא ברור עדיין למה חתם שמו כאן בדוקא. ואולי מפאת שגמרות
אלו שבהם למד היו שאולים לו מהר"ר שלמה לוריא ז"ל, ואולי מסכת זו היתה המסכת שבה למד
ראשונה משעת השאלה בשנת תרל"ב בשקלאב, וחתם על ההגה"ה על היות שאין הגמרא עצמה שלוש³,

3. כמדומה שזו הג"ה הארוכה טפי מכולהו בהרצאת דברים ושייך טפי בכה"ג לחתום שם. (הערת הגר"ש
אלתר שליט"א)

דף לה.

רש"י ד"ה לא נתן צא"ד עגלות משה לצני קהת לפי שיש עליהם לשאת צכתף כי לא היו ממונים אלא על דבר קדושת הארון והשולחן [והמנורה ומזבח הזהב]
נ.ב. גם מזבח הנחישות

גמ' איז נח נפשיה ואטרידו כולי עלמא צהספידא - וצמסורת הש"ס "ע' צ"צ טו: *"
נ.ב. גם ע"א⁹

דף לה:

רש"י ד"ה אלא שריפה צא"ד גיהנם שכל זמן שלא היו *מתגיירין הם קרויין עמים
ולא היה חלקם אלא משריפת הסיד)
נ.ב. פ"י טעות⁹

[שמעתי ממקור נאמן, שר' שלמה לוריא ביקש מרבינו, שרבינו ילמוד מהגמרות ויכתוב בהם הגהותיו כדי שיהיו לו לזכות על נדיבות לבו].

או אולי הטעם שחתם להזכיר לעצמו לזכות על שזכה ליישב דברי התוס' שהמסוהש"ס כתב שמצוה ליישב דבריהם, עכ"פ נראה שייחס חשיבות מרובה להערה זו.

9ט. בבא בתרא דף טו ע"א "רבא אמר איוב בימי מרגלים היה כתיב הכא איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתוב התם היש בה עץ מי דמי הכא עוץ התם עץ הכי קאמר להו משה לישראל ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ".

ועוד שם "משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב מסייעא ליה לר' לוי בר לחמא דא"ר לוי בר לחמא איוב בימי משה היה כתיב הכא מי יתן אפוא ויכתבון מלי וכתוב התם ובמה יודע אפוא וכו' לא ס"ד דכתיב מי יתן בספר ויוחקו ומשה הוא דאיקרי מחוקק דכתיב וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון".

3. לפנינו בדפוס ווילנא "שכל זמן שאין מתגיירין והם קרויין עמים אין חלקם אלא משריפת הסיד". כתי"ק אינו כ"כ ברור כאן, ונראה שרבינו ציין סוגריים ברש"י וגם ציין "פ"י טעות", ואולי הכוונה שזה "פי' טעות". ומן הנראה שכוונת רבינו לציין שיש כאן שינוי לשון מפאת הצנזורה, דהיינו הסוגריים, והלשון "שלא היו מתגיירין" "ולא היה חלקם" היא טעות ושינוי הצנזורה, כאילו שזה מדבר רק על אז⁴. ואולי כוונת רבינו "פי' טעות" היא, דהא בדעת ר' יהודה קיימין, ולדידיה לא מהני גירות.

4. לענ"ד כל הפירוש ברש"י אינו מוסכם על רבינו, דאם רק מתקן הלשון לא שייך לומר פירוש טעות (כמו שנראה הפיענוח), וכמדומה (מדהקיף בסוגריים כל הקטע) שס"ל שהכל הוא טעות או הוספה

דף לו.

תוד"ה כמאן כר' שמעון זא"ד וא"ת דלמא ציפת תואר אפילו ר' יהודה מודה דהא לא דברה תורה אלא כנגד היצר והואיל והותרו שאר נכריות דהלכה למשה מסיני דקנאין פוגעין בו וכו' וי"ל כיון דלא התיר יפת תואר אלא במלחמות הרשות שבו הכתוב מדבר שמע מינה דגצי כנענים לא אמרינן לא דברה תורה אלא כנגד היצר דאע"ג דאיכא יצר אמר לא תחיה אפילו במקום יפת תואר הלכך לר' יהודה דאית לי' כנענים שצחוה לה נמי בכלל לא תחיה ואין * מקצלין אותן לא היה מתיר במקום יפת תואר

נב. ע' שבת סד. בתוס' צא

דף לו:

גמ' אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן *הני חמשים אותיות חמשים נכי חדא הויין *

נב. רש"י ע"ג זה אלא בציר חדא צב

צא. שבת דף סד ע"א תוד"ה מידי הרהור מי יצאנו כתבו "וא"ת והא אפילו יפת תואר הותרה להם וי"ל דמכל מקום שייך בה איסור כדאמרינן (קדושין דף כב.) וחשקת בה ולא בחברתה". (אולי קושיית רבינו דתוס' דידן כתבו שאין היתר ביפת תואר אלא במלחמות רשות, ואילו התם מדובר במלחמת מדין שהיתה מלחמת מצוה, וכתבו התוס' ⁵ התם שאפילו יפת תואר הותרה להם).

צב. היינו כל הקטע "הני חמשים וכו' נכי חדא הויין" רש"י לא גריס, אלא גריס במקום זה "בציר חדא הוי", וחזינן כן ממש"כ ד"ה "בציר חדא הוי- אאבן השניה קאי".

מצנזור, ובפרט הענין ד"משפחות סיד" שהרי סותר לתחילת דברי רש"י שכ' גיהנם (ורק הומשלו לסיד לענין שא"ל תקנה) ולא משפחות סיד ממש, וגם מדובר בעיקרו על גוים שכבר מתו אלו שהיו בזמן מתן תורה ול"ש אצלם גיור (אף כתנאי לכל הדורות, מ"מ לא הי' צריך להזכיר הענין דגירות שלא שייך בדורות שכבר עברו בזמן הנביא) ומלשון מהרש"א שהעתיק רש"י גהנם וכו' משמע שהי' כתוב גם ההמשך ברש"י.

ומה שהערתם אח"כ שהפירוש ברש"י קשה כי לר' יודא קיימין שאין ענין להתגייר, זה באמת הערה (ותלוי במה שדנו תוס' אם יכלו להתגייר לר"י). ובכל אופן נצטרך להבין מדוע מיאן רבינו בפירוש זה. (הערת הגר"ש אלתר שליט"א)

5. וע"ש בפני יהושע מש"כ בזה. (הערת הגר"ש אלתר שליט"א)